

Gemensam gestaltning

En metod för planering och utveckling av bygggemenskaper

Love Hydmark

Examensarbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Uppsala 2025

Gemensam gestaltning. En metod för planering och utveckling
av bygggemenskaper

*Collaborative Design. A Method for Planning and Development
of Community-Led Housing*

Love Hydmark

Handledare:	Andrew Butler, SLU, Institutionen för stad och land
Examinator:	Mattias Qviström, SLU, Institutionen för stad och land
Biträdande examinator:	Sara Westerdahl, SLU, Institutionen för stad och land

Omfattning:	30 hp
Nivå och fördjupning:	Avancerad nivå, A2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kurskod:	EX0860
Program/utbildning:	Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.:	Institutionen för stad och land
Utgivningsort:	Uppsala
Utgivningsår:	2025
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering:	https://stud.epsilon.slu.se

Nyckelord: Bygggemenskaper, gemensam gestaltning, mönsterspråk.

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Tack till Andrew Butler - för ditt
tålamod, dina insikter och ditt
engagemang.

Sammanfattning

Bygggemenskaper är en typ av bostadsbyggande där de boende själva har en aktiv roll i planeringen och utformningen. Modellen lyfts allt oftare fram som ett komplement till konventionell produktion, då bostäderna tenderar att bli mer ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbara. Samtidigt innebär processen också komplexa utmaningar, både för de boende och medverkande arkitekter. Detta arbete undersöker mönsterspråk som metod för att stödja gemensam planering och gestaltning av bygggemenskaper.

Syftet med detta arbete är att undersöka mönsterspråk som metodik för gemensam gestaltning, genom att utveckla ett mönsterspråk anpassat för bygggemenskaper. Arbetet bygger på litteraturstudier och tre fallstudier: Ze05 i Berlin, Alte Weberei Carré i Tübingen samt WagnisART i München. Genom analys av dessa bygggemenskaper har ett antal utmaningar relaterade till gestaltningsprocesser, organisering och arkitektens roll identifierats.

Resultaten visar att mönsterspråk kan användas för att tydliggöra kommunikation om komplexa utmaningar. Det ger bygggemenskaper, vars medlemmar ofta har varierande kunskapsnivå, en möjlighet att tillsammans forma och definiera sina samtal. Bland de identifierade mönstren framträder bland annat ”Arkitektens balansgång”, som illustrerar behovet av att förhålla sig till både gruppens visioner och de tekniska och ekonomiska ramarna. Metoden gör det också möjligt att jämföra olika projekt och lyfta fram principer som kan återanvändas i nya sammanhang.

Slutsatsen är att ett mönsterspråk kan fungera som ett praktiskt och reflekterande verktyg för arkitekter och grupper som vill genomföra bygggemenskaper. Samtidigt kräver metoden vidare utveckling och prövning i fler kontexter. Arbetet bidrar därmed med ett första ramverk för hur arkitektonisk kunskap kan omvandlas till gemensamt tillgängliga mönster som stärker deltagarbaserade byggprocesser.

Nyckelord: Bygggemenskaper, gemensam gestaltning, mönsterspråk.

Abstract

Community-led housing (specifically referring to the “Baugemeinschaft/Baugruppen”-methodology) denotes housing development in which residents often take an active role in planning and design. The model is increasingly presented as a complement to conventional production, as it tends to deliver more economically, socially, and ecologically sustainable outcomes. However, the process also poses complex challenges for both residents and participating

architects. This thesis examines how a pattern language can be used as a method to support collaborative planning and design in community-led housing.

The aim is to formulate a methodology that identifies recurring problems in collective building processes, thereby strengthening co-creation between architects and residents. The study draws on a literature review and three case studies: Ze05 in Berlin, Alte Weberei Carré in Tübingen, and WagnisART in Munich. Through analysis of these projects, challenges related to design processes, organisation, and the architect's role are identified and synthesised.

The findings show that a pattern language can clarify communication around complex issues and provide groups with varied levels of expertise a shared structure to shape and steer their conversations. Among the resulting patterns, "The Architect's Balancing Act" exemplifies the need to reconcile group visions with technical and economic constraints. The method also enables cross-project comparison and the articulation of principles that can be transferred to new contexts.

Overall, the work argues that a pattern language can function as both a practical and reflective tool for architects and resident groups undertaking community-led housing. The thesis contributes an initial framework that translates architectural knowledge into accessible patterns and a syntactic structure for shared decision-making, while noting limitations regarding generalisability and the need for further testing in additional contexts.

Keywords: Community- led housing, participatory design, pattern language.

Innehållsförteckning

Tabellförteckning	8
Figurförteckning	9
1. Inledning	11
1.1 Syfte och frågeställning	12
1.1.1 Frågeställning	13
2. Bakgrund	14
2.1 Byggemenskap som koncept	15
2.2 Byggemenskaper i Sverige	16
2.3 Byggemenskapens fyra faser	17
2.3.1 Idéskede	17
2.3.2 Utformningsskede	17
2.3.3 Produktionsskede	18
2.3.4 Inflyttningsskede	18
2.4 Teoretiska ramverk	18
2.4.1 Mönsterspråk enligt <i>A Pattern Language</i>	18
2.4.2 Mönsterspråkets struktur	19
2.4.3 <i>A Pattern Language</i> – kritik och praktisk tillämpning	21
2.4.4 Kausaldiagram	24
3. Metod	26
3.1 Metodens fyra steg	27
3.1.1 Kunskapsinsamling – litteratur och fallstudier	27
3.1.2 Identifiering av utmaningar	27
3.1.3 Formulering av mönster	27
3.1.4 Analys och utvärdering	28
4. Analys av litteratur och fallstudier	29
4.1 Kunskapsinsamling	30
4.2 Litteraturundersökning	30
4.3 Fallstudier	31
4.3.1 Ze05 / BigYard	31
4.3.2 Alte Weberei Carré	35
4.3.3 WagnisART	37
4.4 Sammanfattande analys av kunskapsinsamlingen	41
4.5 Visualisering av analysdata	42
5. Resultat – mönsterspråk för byggemenskaper	44
5.1 Anpassning och ändring av mönsterspråket	45
5.2 Språkets syntax – tid och rum	45

5.3	Språkets grammatik – mönstrets uppbyggnad	46
5.4	Språkets vokabulär – mönster	46
5.4.1	Mönsterfamiljer	47
5.4.2	Mönster	49
6.	Diskussion	63
6.1	Metodreflektion.....	64
6.1.1	Mönsterspråkets syfte och dess relevans för landskapsarkitektur	64
6.1.2	Om metodens framväxt	65
6.1.3	Brister och styrkor i <i>A Pattern Language</i> och dess mönsterspråk	65
6.1.4	Är det ett mönsterspråk jag skapat?	66
6.2	Resultatreflektion	67
6.2.1	Relationen mellan mönsterspråk för byggemaskaper och landskapsarkitektur	67
6.2.2	Begränsningar	68
7.	Slutsats	69
8.	Källförteckning	71

Tabellförteckning

Tabell 1. Tabell med information om Ze05. Samtliga uppgifter från Zanderroth (u.å.).	32
Tabell 2. Tabell med information om Alte Weberei Carré. Architektenkammer Baden-Württemberg (u. å.).....	35
Tabell 3. Tabell med information om WagnisART. Samtliga uppgifter från Bogevischs (u.å.).....	37
Tabell 4. Närvarotabell för utmaningar. Graderingarna svag, medel och stark grundar sig i hur starka belägg det finns för utmaningens förekomst i respektive fall.....	42
Tabell 5. Evidenstabell för Effektiv facilitering.....	50
Tabell 6. Evidenstabell för Transparens.....	51
Tabell 7. Evidenstabell för Kontinuerliga arbetsgrupper.	53
Tabell 8. Evidenstabell för Arkitektens balansgång.	55
Tabell 9. Evidenstabell för Alternativa bygghandlingar.	57
Tabell 10. Evidenstabell för Program och principer.	58
Tabell 11. Evidenstabell för Visuell kontakt.	60
Tabell 12. Evidenstabell för Gestaltad spontanitet.....	62

Figurförteckning

Figur 1. Exempel på hur ett mönster presenteras i det här arbetet. Strukturen skiljer sig något från den i A Pattern Language (1977), men metodiken är densamma (Hydmark, 2025).	20
Figur 2. Mönstren är beroende av varandra för att komma till sin fulla rätt. De sorteras i storleksordning längs en linjär sekvens. De fyra mönstren till vänster (Subculture Boundary, Identifiable Neighborhood, Work Community, Quiet Backs) är alla beroende av, bland andra, mönstret i mitten (Accessible Green). Detta är i sin tur beroende av de tre mindre mönster som återfinns till höger i illustrationen (Positive Outdoor Space, Garden Wall, Tree Places). Samtliga mönster är tagna ur A Pattern Language (1977) och sammanställningen har illustrerats av Hydmark (2025).	21
Figur 3. Diagrammet bygger på en hypotetisk och förenklad modell och är endast tänkt att fungera som ett pedagogiskt exempel. R = förstärkande slinga (inducerad trafik): fler bilresor → större vilja att öka vägkapaciteten → mer vägkapacitet → fler som väljer bil → fler bilresor. B = balanserande slinga: fler bilresor → ökad trängsel/tidskostnad → fler byter till kollektivtrafik → färre bilresor. Polariteten (+ / -) anger om variabler tenderar att förändras i samma eller motsatt riktning.	25
Figur 4. Arbetet med analys och utvärdering har snarare varit iterativ än linjär. (Hydmark, 2025)	28
Figur 5. Visualisering av händelsekedjan, från litteraturundersökning till mönsterspråk (Hydmark, 2025).	30
Figur 6. Översiktsplan som visar fastighetens placering (Hydmark 2025)	33
Figur 7. Hur bostäderna förhåller sig till bostadsgården (Hydmark 2025).	33
Figur 8. Den visuella kontakten har varit en viktig del av sekvenseringen mellan privat och allmänt (Hydmark 2025).	34
Figur 9. Gårdens slingrande vägnät och genomarbetade vegetation har gestaltats för att främja interaktion (Hydmark 2025).	35
Figur 10. Översiktsplan som visar fastighetens placering (Hydmark 2025)	36
Figur 11. WagnisArt består av fem sammanlänkade huskroppar. De vita fälten representerar de gemensamma ytorna på takterrassen (Hydmark 2025).	38
Figur 12. Översiktsplan av fastigheten (Hydmark 2025)	40
Figur 13. Översiktligt Causal Loop Diagram (CLD) för bygggemenskaper. R = förstärkande, B = balanserande slingor; +/- anger polaritet. Diagrammet	

visualiserar samband härledda ur analysdata och används som mellanled inför formuleringen av mönster. (Se evidenstabell för mer exakt härledning).	43
Figur 14. Illustration av mönsterfamiljernas relation till tidslinjen (Hydmark, 2025).	45
Figur 15. Hur mönster presenteras i detta arbete (Hydmark, 2025).	46
Figur 16. Illustrationen visar hur enskilda mönster tillsammans bildar en större mönsterfamilj (Hydmark, 2025).	47
Figur 17. Visualisering av effektiv facilitering (Hydmark, 2025).	49
Figur 18. Visualisering av transparens (Hydmark, 2025).	50
Figur 19. Visualisering av kontinuerliga arbetsgrupper (Hydmark, 2025).	52
Figur 20. Visualisering av arkitektens balansgång (Hydmark, 2025).	53
Figur 21. Visualisering av alternativa bygghandlingar (Hydmark, 2025).	55
Figur 22. Visualisering av program och principer (Hydmark, 2025).	57
Figur 23. Visualisering av visuell kontakt (Hydmark, 2025).	59
Figur 24. Visualisering av spontana möten (Hydmark, 2025).	61

1. Inledning

Det finns problem på bostadsmarknaden i Sverige. Nyproduktionen är synnerligen homogen och marknaden domineras av ett fåtal kommersiella byggherrar (Boverket, 2018). Bostädernas slutpris är generellt markant högre än andrahandsmarknaden, ibland till den grad att de varken går att sälja eller hyra ut (ibid). Detta leder inte bara till högre boendekostnader, utan kan även minska intresset för bostadsproduktion från byggherrarnas sida. Dessutom är bostadsproduktionen till sin natur problematisk även ur miljösynpunkt.

I takt med ökande krav på hållbar stadsutveckling växer behovet av alternativa bostadsformer (Boverket, 2018). Byggemenskaper erbjuder en modell som utmanar konventionell bostadsproduktion genom att generera social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet (Ritsema & Kompier 2013). En byggemenskap, från tyskans Baugemeinschaft, innebär att människor organiserar sig för att tillsammans låter planera, bygga och bruka bostäder (Landenberger & Gütschow 2019). Det är en typ av bostadsproduktion som är ovanlig i Sverige. I Tyskland är den desto mer etablerad och ses ofta som en katalysator i utvecklingen av boendestandard och hållbar stadsutveckling (Ritsema & Kompier 2013).

Det finns alltså ett flertal tydliga fördelar med byggemenskaper. Men att gemensamt planera och gestalta ett flerbostadshus är en utmanande och komplex process, som ställer höga krav på flexibilitet, kommunikation och inkludering. Inte minst vid gestaltningen av gemensamma miljöer, där individens preferenser måste samsas med kollektiva viljor och krav (Landenberger & Gütschow 2019).

Landskapsarkitekter har en viktig roll i planeringen och gestaltningen av dessa miljöer. Samtidigt är landskapsarkitekter till stor del utbildade med hänsyn till konventionellt byggande och mycket av den, i övrigt fantastiska, utbildningen jag fått ta del av är helt enkelt inte anpassad för byggemenskaper och gemensam gestaltning. Jag upplever en avsaknad av verktyg för att systematiskt synliggöra och hantera de komplexa faktorer som präglar den sortens arkitektur. Det finns ett behov av metoder som kan stödja processer snarare än bara slutprodukter. Metoder som strukturerar det gemensamma samtalet.

I det här arbetet undersöks en metodik som kallas mönsterspråk, för att se hur den kan bidra till att utveckla gemensam gestaltning av landskapsarkitektur. Arbetet kontextualiseras genom fokusera på byggemenskaper, som utgör ett relevant område för frågor relaterade till gemensam gestaltning.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med detta arbete är att undersöka mönsterspråk som metodik för gemensam gestaltning, genom att utveckla ett mönsterspråk anpassat för byggemenskaper.

Detta sker genom identifiering av återkommande utmaningar som uppstår vid genomförandet av bygggemenskaper, samt att undersöka hur dessa kan hanteras.

Arbetet har ett särskilt fokus på utmaningar relaterade till planeringsprocesser, med betoning på den gemensamma dimensionen av gestaltning, som gemensamma ytor, sociala gränsdragningar, vardaglig användning och deltagandets villkor. Flera frågor behandlar också hur delaktighet, långsiktighet och hållbarhet kan byggas in i planerings- och gestaltningsprocesser.

1.1.1 Frågeställning

Hur kan mönsterspråk bidra till att utveckla metoder för gemensam gestaltning av landskapsarkitektur?

Avgränsningar

Arbetet fokuserar främst på frågor relaterade till gestaltning och hållbarhet. Ekonomiska, juridiska och politiska aspekter som kan ha påverkan på en bygggemenskaps förutsättningar är inte föremål för arbetets undersökningsområde. Mängden fallstudier och litteratur har begränsats, då arbetet är tidsbegränsat.

2. Bakgrund

Detta kapitel introducerar och definierar byggemenskap som koncept. Det redogör också för en historisk utveckling av konceptet, så väl i Tyskland som Sverige. Slutligen introduceras också begrepp relaterade till hållbar landskapsarkitektur.

2.1 Byggemenskap som koncept

“Begreppet byggemenskap definieras som “en grupp människor som tillsammans, och efter egna idéer och preferenser, självständigt låter planera, uppföra och slutligen bo i ett bostadshus” (Bundesverband Baugemeinschaften, uå. Fritt översatt).

Under den industriella revolutionen i Tyskland uppstod ett ökat behov av urbana arbetarbostäder, vilket ledde till ett spekulativt byggande av bostäder med mycket låg standard. Som en motreaktion mot detta uppstod genossenschaft-rörelsen, som närmast kan beskrivas som ekonomiska föreningar för bland annat kooperativt byggande (Ritsema & Kompier 2013). Detta möjliggjordes med hjälp av lagändringar, som infördes för att ge arbetare möjlighet att tillsammans genomföra projekt som varit onåbara för enskilda individer. De bostadsprojekt som byggdes präglades ofta av den balansgång mellan ekonomiska, sociala och kulturella målsättningar som uppstod till följd av föreningens röstsysteem. Varje medlem var tvungen att investera i minst en andel av föreningen och därmed erhålla en rösträtt. Vid utträde ur föreningen gavs medlemmen rätt att sälja sin bostad och rösträtt för en summa som motsvarade den ursprungliga investeringen (ibid.). Under 1900-talets första hälft byggdes omkring 2 miljoner genossenschaftbostäder, men modellen kom mer eller mindre att konkurreras ut av statligt subventionerade bostäder och privata fastighetsbolag (ibid.).

Byggemenskaper bygger vidare på den tyska traditionen av kooperativt byggande. Konceptet uppstod i modern form under 1990-talet, främst i universitetsstäderna Tübingen och Freiburg (Landenberger & Gütschow 2019). Under denna tidsperiod avslutade Frankrike den militära närvaro de haft i regionen sedan andra världskrigets slut. Detta innebar att stora arealer stadsnära militär mark plötsligt blev aktuella för stadsutvecklingsprojekt. Bland annat stod ett flertal kaserner tomma, varav några ockuperades av vänsterorienterade rörelser med en vilja att skapa mer ekologiskt och socialt hållbara bostäder. I dessa bildades vad som skulle komma att bli de första moderna byggemenskaperna. Gemenskapens medlemmar bestod till stor del av unga akademiker och även om ockupationerna i sig saknade rättsligt stöd så skedde stora delar av utvecklingen inom juridiskt tillåtna ramar samt i samråd och med stöd från respektive kommuner (Hamiduddin & Gallent 2016).

Byggemenskaper har sedan dess utvecklats till ett naturligt inslag i den tyska stadsplaneringen, som komplement till kommersiellt bostadsbyggande (Ritsema & Kompier 2013). Till skillnad från de flesta konventionella formerna av stadsplanering, ses byggemenskaper som en bottom-up-metod. Enkelt förklarat innebär detta att användargruppen inkluderas så tidigt och mycket som möjligt i processen. Produktionsmetoden har bland annat visat sig ge upp till 30 procent lägre kostnader för bostäder, samtidigt som både den ekologiska och sociala hållbarheten är högre. Arkitekturen är därtill mer varierad och småskalig

(Boverket 2018). Att projekten är mindre ger också kommunen större möjlighet att styra stadsutvecklingen i önskad riktning, inte minst i förtätningsprojekt.

Vad som började som en ideologisk rörelse ses idag som en rationell metod för mer hållbar bostadsproduktion och stadsutveckling. Samtidigt riktas kritik mot att processerna ofta blir långdragna och juridiskt snåriga, jämfört med mer storskaliga Top-down-metoder. Konceptet har också kritiserats för att vara exkluderande (Hamiduddin & Gallent 2016). Samtidigt som byggemenskaper generellt anses bidra med höga sociala värden, både internt och i närområdet, tenderar de att bestå av välutbildade människor med snarlik socioekonomisk bakgrund. Detta är något som vissa kommuner försöker reglera, till exempel genom att villkora markanvisningen, och ställa krav på att en byggemenskap ska innehålla ett visst antal hyresrätter (ibid.). Jämfört med Sverige är det relativt ovanligt att äga sitt boende i Tyskland, där hyresrätter utgör det största bostadsbeståndet (Nordell & Bergmark 2020).

Byggemenskaper motsvarar idag under en procent av den tyska bostadsproduktionen, även om de förekommer i betydligt högre utsträckning inom vissa kommuner (Ritsema & Kompier 2013). Detta är en återkommande invändning i kritiken mot produktionsformen. Den data som finns tillgänglig idag tyder dock på att den verkliga samhällsvinsten med byggemenskaper är deras funktion som katalysator för en mer hållbar bostadsproduktion och stadsutveckling (ibid.). Den ökade standarden, de lägre bostadspriserna, samt de unika möjligheterna för kommunen anses pressa även de konventionella byggherrarna att utveckla sin produkt och skapa mer hållbara bostäder.

2.2 Byggemenskaper i Sverige

Historiskt sett har kooperativt bostadsbyggande spelat en stor roll på den svenska bostadsmarknaden. Under 1920-talet var kooperativa bostadsföreningar, som SKB och HSB, starkt bidragande till den markant höjda boendestandarden (Nylander, 2013). Sedan dess har produktionen av kooperativt producerade bostäder avtagit och bostadsmarknaden domineras idag av ett fåtal kommersiella byggherrar.

I Sverige finns idag ett fåtal genomförda projekt som ryms inom definitionen av en byggemenskap. Urbana Villor (2008) i Malmö och Hogslätts vänboende (2018) i Tanum är två exempel på genomförda projekt. Det finns även ett flertal kooperativa bostadsbyggen, exempelvis Understenshöjden i Stockholm (1995), som inte är en byggemenskap per definition men som grundar sig i snarlika principer (Nordell & Bergmark 2020).

På senare år har intresset för svenska byggemenskaper vuxit. Ett flertal kommuner är idag positivt inställda till produktionsformen, då den släpper fram mindre byggaktörer och bidrar till en mer varierad stadsutveckling (Nordell & Bergmark 2020). 2018 publicerade Boverket en rapport om möjligheter, fördelar och nackdelar med att införliva byggemenskaper i den svenska

bostadsproduktionen. 2020 införde regeringen ett statligt startbidrag för byggemenskaper. Verket för innovationssystem, Vinnova, delfinansierade under samma period DiverCity, ett projekt vars syfte var att förenkla genomförandet av byggemenskaper (Nordell & Bergmark 2020).

2.3 Byggemenskapens fyra faser

Inom litteraturen beskrivs planeringen och uppförandet av byggemenskaper ofta som en linjär process i fyra faser. I verkligheten kan dock dessa faser pågå parallellt eller sakna tydlig distinktion. I det här arbetet beskrivs faserna utifrån Landenberger och Gütschows definition (2018).

2.3.1 Idéskede

Idéskedet är byggemenskapens första fas, då projektet går från idé till ett mer konkret koncept. Här hittar byggemenskapen en gemensam grund och landar i en vision samt en plan för att ta sig dit. Detta arbete ligger till grund för projektets fortsatta utveckling. (Landenberger & Gütschow 2019).

Ofta initieras en byggemenskap av att en grupp enas kring en gemensam vision och därefter organiserar sig. Drivkraften kan både vara ideologisk och rationell. Den kan också initieras av en arkitektbyrå eller byggherre. I dessa fall har initiativtagaren ofta börjat med att ta fram ett koncept som faller utanför ramarna för den konventionella marknaden, för att sedan hitta deltagare att utveckla och finansiera det med (ibid).

Slutligen kan även kommunen vara initiativtagare. Ett flertal tyska kommuner har använt byggemenskaper som projekteringsmetod för att skapa långsiktig stabilitet på bostadsmarknaden. I dessa fall anvisas marken ofta genom offentlig upphandling till fast pris, och tilldelas den byggemenskap som bäst möter kommunens övriga villkor (ibid).

En annan stor del av idéskedet rör politiska, ekonomiska och juridiska frågor, som finansieringsmodeller, markupplåtelse, avtal och samarbetsformer mellan intressenter. Dessa utmaningar är ett nålsöga för många byggemenskaper (Landenberger & Gütschow 2019). Inte minst i Sverige, där både kommunpolitiker och banker ofta saknar kunskap om byggemenskaper (Nordell & Bergmark 2020). Den svenska planprocessen tenderar dessutom att vara mer utdragen än den tyska (ibid). Dessa initiala utmaningar pekas ofta ut som en förklaring till att slutförda byggemenskaper generellt genomförts av högutbildade medlemmar med god ekonomi (Hamiduddin & Gallent 2016).

2.3.2 Utformningsskede

Under utformningsskedet utvecklas visioner och koncept till ett konkret förslag. Fasen utgörs till stor del av projektering men också etableringen av

byggemenskapens beslutsprocesser och arbetsstruktur (Landenberger & Gütschow 2019).

Även om de tekniska bitarna vanligtvis utarbetas i samarbete med externa specialister, som arkitekter, ingenjörer och hantverkare, är de ofta baserade på gemensamma beslut inom byggemenskapen. Frågor rörande koncept, utformning, funktioner och så vidare innebär en beslutsintensiv fas, som riskerar att kantas av konflikter. Det kan dock även föra medlemmarna närmare varandra och skapa en stark social sammanhållning (ibid).

2.3.3 Produktionsskede

Under produktionsskedet påbörjas det fysiska byggandet av byggemenskapen. Även om detta utförs enligt tidigare upphandlade avtal krävs fortsatt involvering från byggemenskapen, som måste etablera ett effektivt samarbete med både byggentreprenörer och myndigheter (Landenberger & Gütschow 2019).. Engagemanget kan dock närmast beskrivas som reaktivt och kan till stor del utföras av mindre arbetsgrupper eller projektledare. Typiska utmaningar i produktionsskedet rör frågor relaterade till materialval, budget och tidsplaner (ibid).

2.3.4 Inflyttningsskede

Inflyttningsskedet inträffar när fastigheten står klar och byggemenskapen flyttar in. Här fasas professionella aktörer ut och fastigheten övergår till att förvaltas av byggemenskapen (Landenberger & Gütschow 2019).

2.4 Teoretiska ramverk

I detta kapitel introduceras mönsterspråk, som utgör arbetets teoretiska ramverk. Kapitlet innefattar också en kortare introduktion av kausaldiagram som metodik.

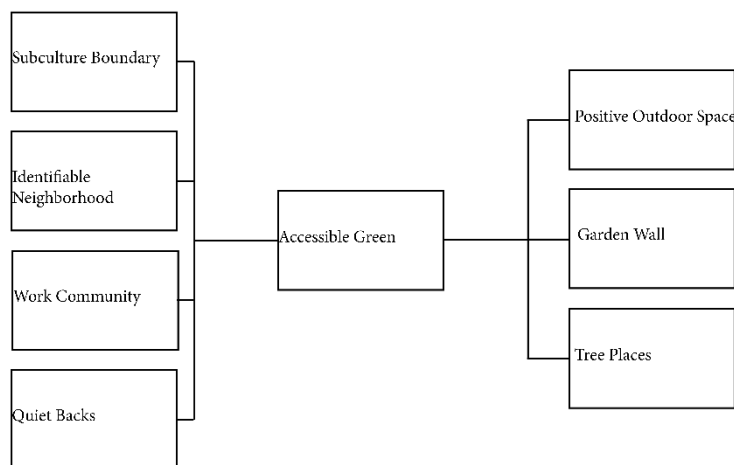
2.4.1 Mönsterspråk enligt *A Pattern Language*

Mönsterspråk är en typ av systematiskt framtagna gestaltungsprinciper (Alexander et al, 1977). Precis som talade språk bygger det på en logik av grammatiska regler och strukturer, men mönsterspråk skiljer sig på så sätt att det tillämpas på problemlösning, snarare än kommunikation i sig. Metodiken kan beskrivas ungefär som ett uppslagsverk, där användaren kan slå upp ett problem och dess lösning på ett strukturerat vis. Mönsterspråket är inte ett analysverktyg i sig, utan snarare en metodik för att visualisera och systematisera problemlösning på ett generellt plan. Själva problemlösningen är alltså baserad på redan tillgängliga data.

Mönsterspråk utvecklades av Christopher Alexander med hjälp av Sarah Ishikawa och Murray Silverstein och det publicerades ursprungligen i *A Pattern Language* (1977). Målsättningen med språket var att ge envar möjlighet att på egen hand lösa stora och komplexa problem (Alexander et al, 1977). Alexander utgår från en holistisk världsåskådning, där helheten är större än summan av dess enskilda element (ibid). Boken behandlar 253 återkommande arkitektoniska problem om allt från storskalig översiktsplanering till detaljer inom huskonstruktion. Alexanders förhoppning var att hans metodik även skulle sprida sig till andra discipliner, vilket den också har gjort (Dawes & Ostwald 2017).

2.4.2 Mönsterspråkets struktur

Mönsterspråkets grundläggande element är just mönstren i sig. Ett mönster är närmast att beskriva som en kortfattad instruktion om hur man löser ett återkommande arkitektoniskt problem. Med återkommande menas att problemet regelbundet uppstår. Exempel på detta är mönster 207 - Good Materials (Alexander et al, 1977) som behandlar kvalitativa materialval vid huskonstruktion, 3-City Country Fingers (ibid) som behandlar balansen mellan utglesning och förtätning av urbana miljöer och 95 - Building Complex (ibid) som handlar om byggnader och mänsklig skala. Varje mönsters problem och lösning beskrivs på ett generellt plan, för att nå så bred tillämpning som möjligt (ibid). Lösningarna är skrivna i ett instruerande och direkt tonfall, snarare än som explorativa förslag. Detta menar Alexander ska underlätta utförandet för användaren (*A Pattern Language*, 1977). De enskilda mönstren kan liknas vid det talade språkets ord, och bildar alltså tillsammans en slags vokabulär.

Figur 2. Mönstren är beroende av varandra för att komma till sin fulla rätt. De sorteras i storleksordning längs en linjär sekvens. De fyra mönstren till vänster (Subculture Boundary, Identifiable Neighborhood, Work Community, Quiet Backs) är alla beroende av, bland andra, mönstret i mitten (Accessible Green). Detta är i sin tur beroende av de tre mindre mönster som återfinns till höger i illustrationen (Positive Outdoor Space, Garden Wall, Tree Places). Samtliga mönster är tagna ur A Pattern Language (1977) och sammanställningen har illustrerats av Hydmark (2025).

För att ett språks ord ska komma till sin fulla rätt måste de kombineras på ett sådant sätt att de bildar förståeliga meningar. På samma vis måste mönstren kontextualiseras och kombineras med andra mönster för att skapa en meningsfull helhet. För att möjliggöra detta behövs en struktur, en så kallad syntax. Med en fungerande syntax blir språkets kombinationen av ord förståeliga och sammanhängande meningar, istället för rappakalja (Saob, 2024). Mönsterspråkets syntax utgörs av relationen mellan mönstren, som är beroende av varandra för att kunna implementeras. Dessa beroenden utgår från mönstrens skala och kan placeras hierarkiskt längs en linjär sekvens; från mönster relaterade till översiktsplanering ned till detaljnivå inom konstruktion. Ett storskaligt mönster kan alltså vara beroende av ett flertal mindre för att kunna implementeras (Alexander et al., 1977)

2.4.3 A Pattern Language – kritik och praktisk tillämpning

Även om A Pattern Language har blivit en av de mest inflytelserika arkitekturböckerna någonsin, har verket mött återkommande kritik. I en rapport

som sammanställer akademisk kritik mot verket identifieras 28 punkter som ryms inom tre huvudsakliga diskurser (Dawes & Ostwald, 2017). Framför allt ifrågasätts Alexanders antagande om en universell upplevelse av skönhet, bristen på vetenskaplig verifierbarhet och den begränsade flexibiliteten i tillämpningen (ibid). Det är ibland svårt att identifiera en tydlig gräns mellan kritik av mönsterspråk som metodik och Alexanders världsåskådning. Därför bör kritiken ibland betraktas i kontext av *A Pattern Language* som en del av ett större verk (ibid).

Kritik av konceptualiseringen

Den huvudsakliga kritiken mot konceptualiseringen riktas mot Alexanders orubbliga världsåskådning (Dawes & Ostwald, 2017). Hans resonemang utgår från att alla människor föds med samma värderingar och därför borde reagera likadant på givna sinnesintryck (Alexander et al, 1977). Denna utgångspunkt tillåter Alexander att kunna presentera subjektiva åsikter som en objektiv sanning. Detta framkommer tydligast då han talar om skönhet och estetik, speciellt relaterat till arkitektur (Dawes & Ostwald, 2017). Utöver sina egna verk är han en stark förespråkare av tidlös arkitektur och menar att de som föredrar något annat lider av en mental defekt (Alexander et al, 1977).

Detta medför också att Alexander inte ser ett behov av att ta hänsyn till alternativa livsstilar gentemot hans egen, då den ändå anses vara ideal (Dawes & Ostwald, 2017). Dessutom bortser han ofta helt från ekonomiska, politiska och sociala realiteter, som förmodligen skulle omöjliggöra ett fullständigt genomförande av hans mönsterspråk (ibid).

Ytterligare kritik har riktats mot hur Alexander verk förhåller sig till kunskapsteori. Framför allt är det Alexanders syn på mönsterspråk som vetenskapligt arbete som ifrågasatts. I ett svar på kritiken vidhåller Alexander att arbetet är vetenskapligt, men att det finns olika typer av vetenskap (ibid).

"Du ägnar dig åt vetenskap när du listar ut hur något fungerar. Särskilt om du listar ut något som andra människor inte har kommit på tidigare. Du behöver inte försköna det, du behöver bara lösa det. Allt annat är utsmyckning. Högravande språk, format för sammanfattningar och texter, fotnoter, lärda referenser, noggrant valda föregångare—allra dessa är vetenskapens attribut, dess yttre sken, men inte vetenskapen själv." (Alexander 1977, s. 3)

Kritik av utveckling och dokumentation

Trots att Alexanders verk utgår från hans världsåskådning saknar mönsterspråkets viktigaste element en tydlig definition. Den objektiva skönheten beskrivs som en "naturlig kraft" och referenser till "en kvalitet utan namn" förekommer genom alla verk i serien (Dawes & Ostwald, 2017). Det visuella

materialet är ofta så abstrakt, eller presenteras i en sådan avsaknad av kontext, att det inte går att urskilja en enskild betydelse. Inte ens mönstren i sig har en tydlig definition (ibid).

Detta medför svårigheter för de som försöker använda sig av mönsterspråk i gestaltningssyfte. Det innebär också svårigheter med att analysera och diskutera verket utifrån en vetenskaplig kontext.

Alexander kritiseras också för att inte kunna bevisa sin grundpremiss, att hans mönster genererar arkitektonisk skönhet och att skönheten ökar ju fler mönster som används. Detta presenteras helt utan empirisk bevisföring (ibid).

Eftersom mönstren fungerar i samspel med varandra kan teorin testas genom att analysera en gestaltad plats baklänges. Att identifiera platsens element och koppla deras uppkomst till relevanta enskilda mönster borde resultera en förståelse för hur slutresultatet blev som det blev. Analysen misslyckas dock med att identifiera en koppling mellan skönhet och mönster. Även om en sekvens av mönster kan följas till ett slutresultat, så säger inte denna sekvens varför slutresultatet är vackert (ibid). Alexander definierar inte heller vad han menar, när han skriver att resonemangen är byggda på empiriska slutsatser. Han tar inte heller notis om sin egen subjektivitet. Att mönstren inte heller går att testa i verkligheten, utan omfattande socioekonomiska förändringar av samhället, är ytterligare vanligt förekommande kritik (ibid).

Slutligen riktas också kritik mot Alexanders logik och motsägelsefulla resonemang, inte minst gällande hans odefinierade syn på att bygga på rätt sätt. Alexander menar att ett mönster bara innehåller de nödvändiga elementen för att lösa ett problem, men detta ger honom en nästan ogenomtränglig försvarsposition: om någon design inte följer mönstret kan den avfärdas som att den inte riktigt löser problemet (ibid).

Även den utopiska samhällsvisionen som mönstren ska leda till bygger på motsägelsefulla resonemang. Alexander målar upp en värld av total frihet, utan moralister och regler (Alexander et al, 1977). Samhällen styrs av gräsrotsrörelser. Stadsbyggandet utgår från tiden innan industrialiseringen (ibid). Kritiker menar dock att skalan på mönsterspråket medför att det omöjligt kan genomföras utan top-down-styrning och experthjälp (Dawes & Ostwald, 2017). Dessutom bygger hela mönsterspråket på orubbliga regler och principer, vilket helt motsäger visionen om frihet.

Kritik av implementering och resultat

Även om *A Pattern Language* är ett flitigt refererat verk tenderar akademisk litteratur att förhålla sig till dess existens, snarare än att interagera med dess innehåll (Dawes & Ostwald 2017). Med undantag för enstaka studentarbeten har jag haft svårt att hitta litteratur som implementerar mönsterspråk på ett djupare plan, speciellt inom landskapsarkitektur. Dawes och Ostwald (2017) nämner dock

återkommande kritik från studenter som använt sig av metodiken. Dessa tenderar att känna sig begränsade och kontrollerade, snarare än hjälpta. Mönsterspråkets strikta regelverk i kombination med Alexanders binära förhållningssätt skapar ett oflexibelt system. Lösningarna fokuserar på behov och sammanhang, men lämnar lite utrymme för kreativ frihet.

Vid praktiska tillämpningar av Alexanders mönsterspråk har det visat sig att vissa mönster är felaktigt dimensionerade för sina ändamål, eller helt förbiser användarens behov och preferenser (Dawes & Ostwald, 2017). Ett exempel på detta är mönster 188 -*bed alcoves*, som beskriver hur sovalkover i en sovsal bör gestaltas. Materialet är direkt taget från ett *social housing*-projekt som Alexander ritat och beskriver som mycket lyckat. I verkligheten upplevde de boende i huset dock sovalkoverna som klaustrofobiska och dåligt ventilerade (ibid).

Slutligen har tester visat att ett flertal individuella mönster innehåller motsägelser eller felaktigheter, vilket gör att de inte går att implementera på det tänkta sättet. Det kan bland annat röra sig om ett mönster som helt motverkar effekten av ett annat. I vissa fall har mönster också åldrats så pass mycket att de inte är förenliga med dagens behov, till exempel avsnitten om trafiksäkerhet (Dawes & Ostwald, 2017).

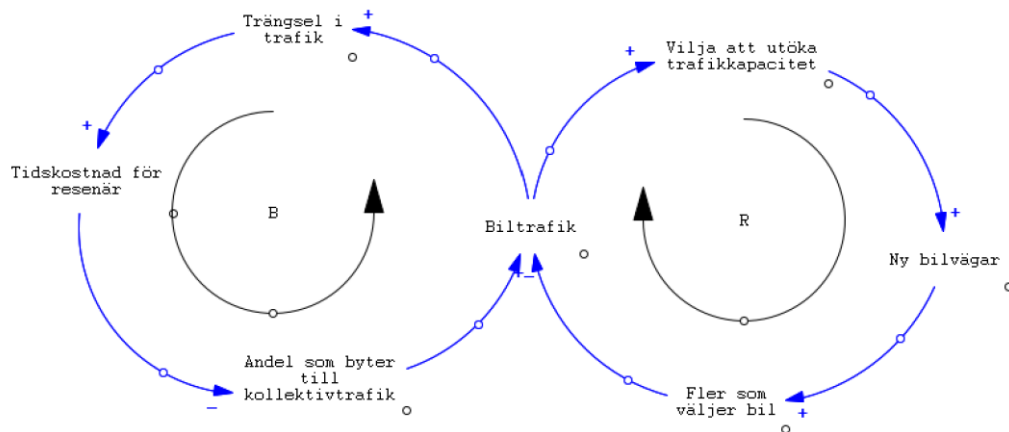
2.4.4 Kausaldiagram

Under arbetet med att omvandla data från analys till mönsterspråk har jag använt mig av kausaldiagram. Detta är en typ av analys som används för att identifiera, strukturera och visualisera kausala samband mellan olika faktorer i ett system (Hylander, 1974). Ett system definieras i detta fall som ett antal variabler som tillsammans bildar en helhet (ibid).

Diagrammen har i detta arbete använts som ett verktyg för att samla och visualisera de tankar och insikter som uppstått under kunskapsinsamlingen. De har däremot inte bidragit med ny information till arbetet och har ingen direkt påverkan på slutresultatet. Jag har dock valt att inkludera kausaldiagram på ett övergripande plan för att tydliggöra händelsekedjan i arbetet, samt för att öka transparensen.

Ett kausaldiagram består av noder, länkar och återkopplingsslingor (Hylander, 1974). Noderna är de identifierade variablerna och länkarna (pilar i diagrammet) visar hur en variabel påverkar en annan. Varje länk har en polaritet och är antingen positiv eller negativ. Om länken är positiv betyder det att variablerna tenderar att öka eller minska tillsammans. Är den negativ tenderar de i stället att röra sig i motsatt riktning (ibid).

Återkopplingsslingor består av kedjor av länkar som tillsammans bildar en loop. En loop klassas som förstärkande (R) om den accelererar en förändring, som att variablerna ökar tillsammans. En balanserande loop (B) innebär i stället att variablerna motverkar förändring (ibid).

Figur 3. Diagrammet bygger på en hypotetisk och förenklad modell och är endast tänkt att fungera som ett pedagogiskt exempel. R = förstärkande slinga (inducerad trafik): fler bilresor → större vilja att öka vägkapaciteten → mer vägkapacitet → fler som väljer bil → fler bilresor. B = balanserande slinga: fler bilresor → ökad trängsel/tidskostnad → fler byter till kollektivtrafik → färre bilresor. Polariteten (+ / -) anger om variabler tenderar att förändras i samma eller motsatt riktning.

3. Metod

Arbetet utgår från ett undersökande angreppssätt, där processen är en del av resultatet. Det bygger inte på att bevisa en hypotes, utan på att utveckla, dokumentera och analysera mönsterspråk som arbetsmetod. Målet är att utveckla ett mönsterspråk anpassat för gemensam gestaltning av arkitektur.

3.1 Metodens fyra steg

Arbetet utgår från fyra metodsteg. Dessa behöver inte nödvändigtvis betraktas som en linjär process, med en tydlig start och slutpunkt. Det har snarare varit en iterativ process, vars steg utvecklats ömsesidigt och parallellt.

3.1.1 Kunskapsinsamling – litteratur och fallstudier

Arbetet inleddes med en litteraturstudie om utmaningar i byggemenskaper. Syftet med litteraturstudien var främst kunskapsinsamling och att hitta en lämplig kontext för arbetet, men delar av litteraturen har också använts som analysunderlag.

De tre byggemenskaper som är föremål för fallstudier har valts då samtliga har hanterat tydligt formulerade utmaningar. Sökandet efter fall har varit explorativt snarare än strukturerat. Syftet med fallstudierna är, som tidigare nämnt, att de ska fungera som underlag för formuleringen av ett nytt mönsterspråk.

Parallellt med litteraturstudien av byggemenskaper har jag också fördjupat mig i teorier om mönsterspråk, med *A Pattern Language* (1977) som främsta utgångspunkt.

3.1.2 Identifiering av utmaningar

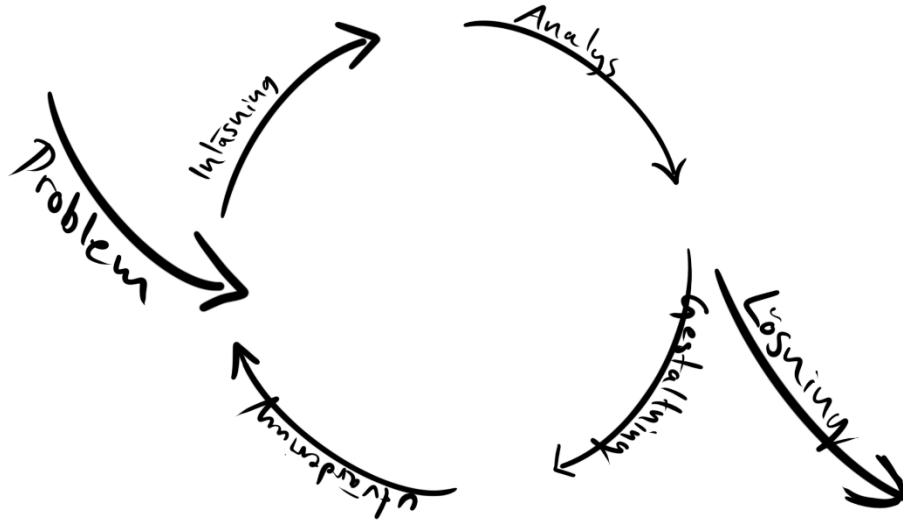
Utifrån kunskapsinsamlingen har ett antal återkommande utmaningar extraherats. Detta har främst skett genom att analysera den genomgångna litteraturen, men också genom analys av visuellt material från sekundärkällor. I vissa fall har jag dragit slutsatser baserade på den intuition jag byggt upp under utbildningen. Dessa slutsatser är dock endast stödjande komplement till det jag funnit i litteraturen. Fallstudierna har analyserats med fokus på byggemenskapens mål, hur processen organiserades, vilka gestaltungsrelaterade och organisatoriska utmaningar som uppstod, samt hur dessa utmaningar hanterats i praktiken. Mina slutsatser från analysen har sedan sammanställts i en tabell. Utifrån denna har jag skapat kausala loopdiagram, som ett underlättande mellansteg för att samla och visualisera mina tankar.

3.1.3 Formulering av mönster

De utmaningar som extraherats från analysen formuleras till mönster och skapar tillsammans ett mönsterspråk. Varje mönster innehåller en titel, en kort problembeskrivning, ett sammanhang, en föreslagen lösning och exempel från fallstudier. Varje mönster stöds av en evidenstabell.

3.1.4 Analys och utvärdering

Mönsterspråket har analyserats, diskuterats och bearbetats under arbetets gång. Metoden och det slutgiltiga resultatet har sedan diskuterats utifrån en estetisk, ekologisk och social synvinkel, för att utvärdera dess relevans för landskapsarkitektur.

Figur 4. Arbetet med analys och utvärdering har snarare varit iterativ än linjär. (Hydmark, 2025)

4. Analys av litteratur och fallstudier

I detta kapitel presenteras den litteraturundersökning och de tre fallstudierna som ligger till grund för arbetets mönsterspråk.

4.1 Kunskapsinsamling

Målsättningen med kunskapsinsamlingen har varit att identifiera återkommande utmaningar för byggemenskaper. För att räknas som återkommande måste de identifieras i ett flertal av fallstudierna, i litteraturundersökningen eller i en kombination av de båda. Utmaningarna behöver inte ha lösts på samma vis, poängen är snarare att påvisa deras existens.

Den data som extraherats har sedan sammanställts, analyserats och omformulerats till ett mönsterspråk.

Figur 5. Visualisering av händelsekedjan, från litteraturundersökning till mönsterspråk (Hydmark, 2025).

4.2 Litteraturundersökning

Litteraturundersökningen tog sitt avstamp i den vetenskapliga artikeln *Project Management for Building Groups: Lessons from Baugemeinschaft Practice* (Landenberger & Gütschow 2019).

Med intentionen att sammanställa projektledarens roll och betydelse för framgångsrik anläggning av byggemenskaper, beskriver författarna utmaningar inom en rad problemrymder som denne ofta stöter på. I de fall en beskriven utmaning också kan identifieras i fallstudierna räknar jag detta som en återkommande utmaning.

Annan akademisk litteratur användes också, men då främst i syfte att stärka identifierade utmaningar i fallstudierna snarare än att bidra med nya infallsvinklar. Artikeln *Baugruppen as Catalysts for New Urban Housing Quality* (Ritsema & Kompier 2013) bekräftar till exempel delar av de insikter jag fått vid analysen av Ze05/BigYard.

Följande diskurser har identifierats i den akademiska litteraturen, såväl som i minst ytterligare en av fallstudierna:

1. Balansen mellan effektivitet och demokrati handlar om betydelsen av effektiv facilitering. Landenberger och Gütschow (2019) beskriver svårigheterna med att hitta en struktur som både är tids- och kostnadseffektiv och samtidigt inkluderande och demokratisk. Författarna nämner vikten av transparenta processer som skapar tillit mellan projektledande arkitekt och byggemenskap (ibid). Andra verktyg är bland

annat gemensamt antagna program och principer och indelning av bygggemenskapen i mindre, kontinuerliga arbetsgrupper (ibid). Tanken med kontinuiteten är att undvika den informationsförlust som uppstår vid medlemsbyten (ibid).

2. Att gestalta social balans. Då bygggemenskaper tenderar att inkludera större mängd delade funktioner måste sekvenseringen av privata, gemensamma och allmänna ytor noga avvägas för att spegla bygggemenskapens antagna program (Ritsema & Kompier 2013). En bostadsgård kan till exempel gestaltas för att uppmuntra social interaktion, medan privata uteplatser kan ge möjlighet till återhämtning (ibid).
3. Demokrati och inkludering är en faktor som blir extra påtaglig vid gemensam gestaltning, då bygggemenskapens medlemmar kan ha varierande kunskapsnivå och förståelse för byggprocesser (Landenberger & Gütschow, 2019). Författarna lyfter åtgärder som alternativa bygghandlingar, i form av workshops, modellbyggen och visualiseringar, för att stärka inkludering och demokratiska förutsättningar (ibid).

De populärvetenskapliga artiklar som använts i uppsatsen har sökts upp under arbetet med fallstudierna. Dessa källor används alltså för att hitta både skriven och visuell information om fallen.

4.3 Fallstudier

Detta kapitel redogör för arbetets tre fallstudier. De tre fallen har valts i en explorativ process. Tre kriterier för valet var dock att det skulle finnas tydliga utmaningar knutna till bygggemenskapens byggande, att projekten uppmärksammas eller prisats för sitt slutresultat samt att mängden tillgänglig information var tillräcklig för att genomföra en analys. Fallstudierna har analyserats med fokus på bygggemenskapens mål, hur processen organiserades, vilka gestaltungsrelaterade och organisatoriska utmaningar som uppstod, samt hur dessa utmaningar hanterats i praktiken.

Fallstudierna bygger dels på sekundärdata, i form av populärvetenskapliga artiklar, information från arkitektbyråer och akademisk litteratur, men även på analys av det visuella material som funnits tillgängligt. På grund av upphovsrättsliga skäl har det visuella materialet från sekundärkällor tolkats till egengjorda illustrationer.

Fallstudierna presenteras i korthet nedan. Därefter presenteras den sammanställda data som extraherats från dessa.

4.3.1 Ze05 / BigYard

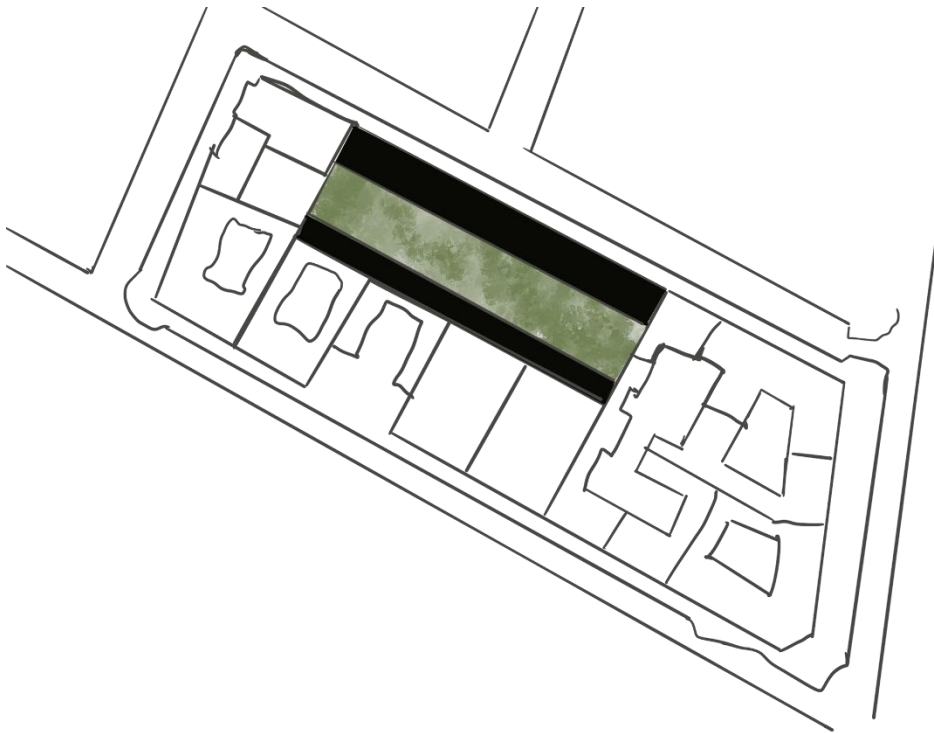
Tabell 1. Tabell med information om Ze05. Samtliga uppgifter från Zanderroth (u.å.).

Fall	Ze05/BIG YARD
Plats	Berlin
Bostäder	45
Färdigställt	2010
Byggnadsarkitekt	Zanderroth
Landskapsarkitekt	Friedburg & CO
Projektleddning	Smarthoming
Extraherade mönster	Visuell kontakt, Slingrande gångvägar

Bakgrund

Ze05, även känt som BIG YARD, är ett byggemenskapsprojekt på Zelter Strasse i Berlin (Zanderroth, u.å.). Fastigheten består av 45 bostäder fördelade på två parallella huskroppar av sammanlänkade stadsradhus (ibid), samt en gemensam bostadsgård. Fastigheten är integrerad i ett befintligt kvarter och omgärdas av äldre bebyggelse på tre sidor. Endast en sida är i kontakt med gatan.

Byggemenskapen Ze05 initierades av Zanderroth. Byrån grundades av två arkitekter som hade svårt att hitta finansiärer till sina projekt (Archipreneur, 2017). Efter att ha fått en markanvisning, ritade de projektet tillsammans med landskapsarkitekter från Friedburg & CO. Ze05/BigYard har belönats med ett flertal arkitekturpriser, bland annat landskapsarkitekturpriset Deutscher Landschaftsarchitekturpreis, 2013 (Zanderroth, u.å.).

Figur 6. Översiktsplan som visar fastighetens placering (Hydmark 2025)

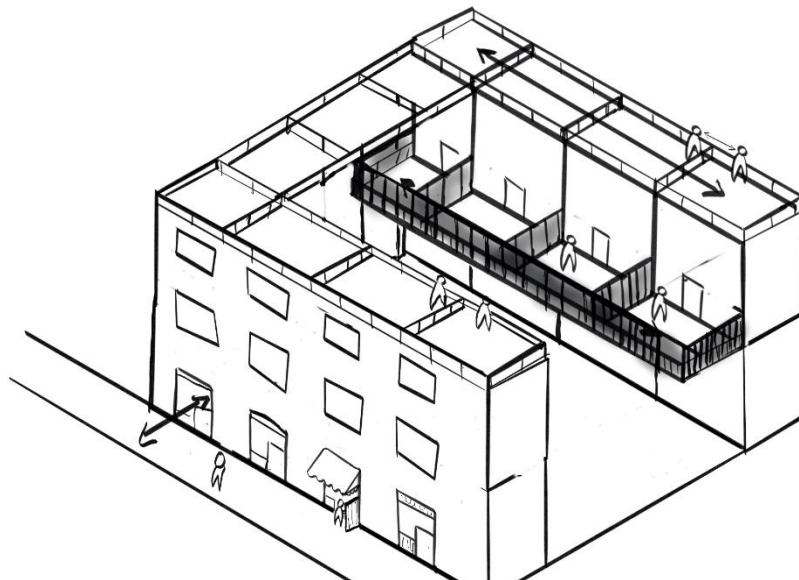

Figur 7. Hur bostäderna förhåller sig till bostadsgården (Hydmark 2025).

Utformning och struktur

Gestaltningen bygger på tre distinkta typologier, som refereras till som stadsvilla, trädgårdshus och takvåning (Zanderroth, u.å.). Dessa kopplas samman av en upphöjd 1600 kvadratmeter bostadsgård på bjälklag. Samtliga bostäder är i flera plan, med privata utomhusytor och individuella entréer. Under bostadsgården finns ett garage (ibid).

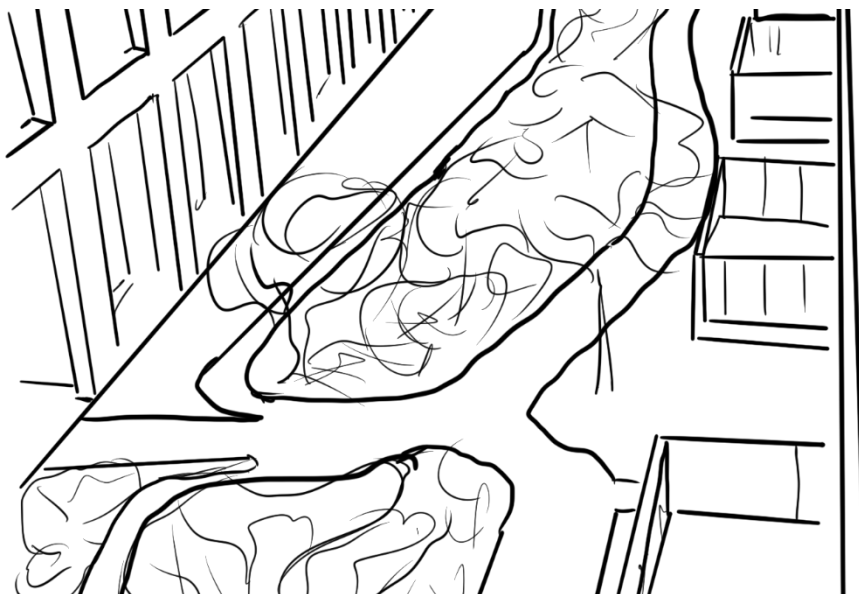
De 23 stadsvillorna är belägna i den fyra våningar höga huskropp som vetter mot vägen. Bostäderna nås via individuella entréer i gatuplan, som har stora, butiksliknande fönster för ökad konnektivitet till stadsväven (Zanderroth, u.å.). Våningen är tänkt att fungera som hall och hemmakontor, men möjliggör också mindre kommersiella verksamheter (ibid). Själva boendefunktionerna återfinns på de övriga tre planen, som erbjuder direkt tillgång till den gemensamma trädgården, privat takterrass, samt balkong (ibid).

Figur 8. Den visuella kontakten har varit en viktig del av sekvenseringen mellan privat och allmänt (Hydmark 2025).

Identifierade utmaningar

Konceptet med Ze05 utgår från en idé om att kombinera bykänsla med ett urbant exploateringstal (Zanderroth, u.å.). Att balansera mängden privata, gemensamma och allmänna ytor har därför varit en central utmaning (Ritsema & Kompier 2013, Zanderroth, u.å.). Detta syns även på bostadsgården, som med sina slingrande stigar, genömtänkta växtlighet och blandade funktioner är gestaltad för att främja spontan interaktion (Ritsema & Kompier 2013, Zanderroth, u.å.).

Figur 9. Gårdens slingrande vägnät och genomarbetade vegetation har gestaltats för att främja interaktion (Hydmark 2025).

4.3.2 Alte Weberei Carré

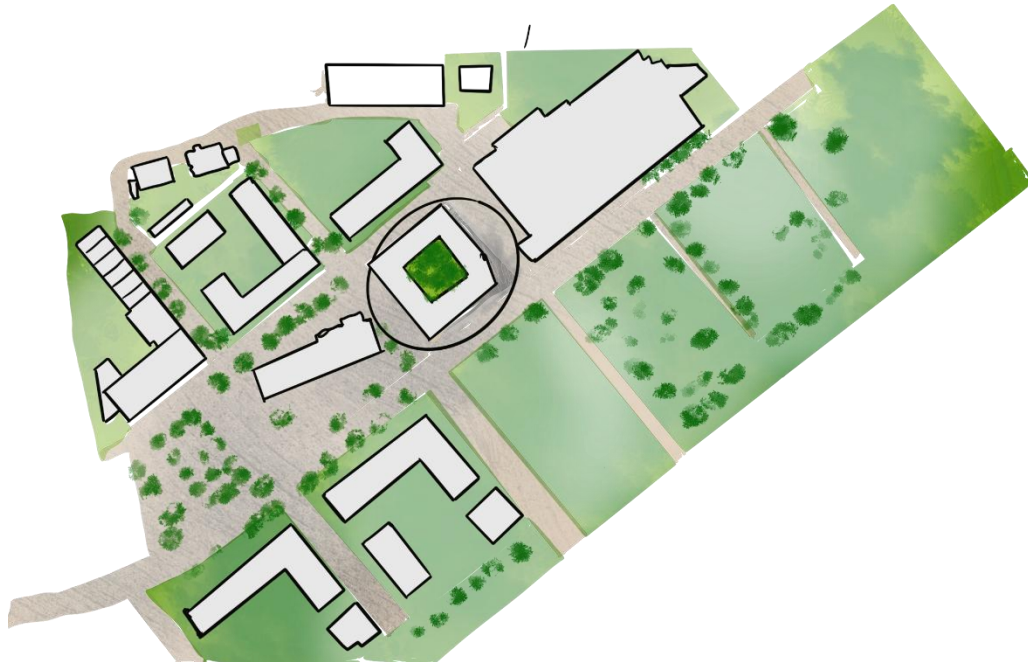
Tabell 2. Tabell med information om Alte Weberei Carré. Architektenkammer Baden-Württemberg (u. å.)

Fall	Alte Weberei Carré
Plats	Tübingen
Bostäder	20
Färdigställt	2015
Byggnadsarkitekt	Hähnig Gemmeke Freie Architekten BDA
Landskapsarkitekt	Sigmund, Jörg Sigmund, Grafenberg
Projektlledning	Thomas Gauggel, Ernst ² Architekten AG
Extraherade mönster	Transparens, Kontinuerliga arbetsgrupper.

Bakgrund

Alte Weberei Carré är ett bygggemenskapsprojekt som uppfördes i en före detta textilfabrik i Lustnau, Tübingen (Architektenkammer Baden-Württemberg, u.å.). Det utgör en del av en större stadsomvandling, där det tidigare industriområdet Frottierweberei Egeria utvecklats till ett levande stadsdelscentrum (ibid). Den övergripande stadsplanen, framtagna av Hähnig | Gemmeke i samarbete med Fromm Landschaftsarchitekten, syftade till att skapa en tydlig stadsstruktur runt ett nytt centralt torg (ibid). Här grupperades sex kvarter, där olika

byggemenskaper uppförde byggnader i varierande skala och Alte Weberi Carré är en av dessa (ibid). Projektet har nominerats till ett flertal arkitekturpriser, bland annat stadsutvecklingspriset Staatspreis Baukultur. 2016 (Baukultur-bw, u.å.).

Figur 10. Översiktsplan som visar fastighetens placering (Hydmark 2025).

Utformning och struktur

Alte Weberei Carré är belägen i en kulturminnesmärkt fastighet som kännetecknas av sin öppna kvartersstruktur. I markplan återfinns ett flertal offentliga verksamheter, bland annat en kulturskola, en livsmedelsbutik och ett demensboende (Architektenkammer Baden-Württemberg, u.å., Landenberger & Gütschow 2019). Vidare präglas utformningen av de varierande förutsättningarna och behoven hos gemenskapens medlemmar, som resulterat i att bostadsbeståndet utgörs av allt från studentlägenheter om 35 kvadratmeter till etagelägenheter omkring 200 kvadratmeter (Architektenkammer Baden-Württemberg, u.å.).

Den gröna innergården, som ligger en våning upp, är skyddad från gatan och fungerar som gemenskapens privata utemiljö. Den delas in i privata trädgårdszoner och gemensamma vistelseytor (ibid).

Från kommunens sida var en av målsättningarna med omvandlingen av Frottierweberei Egeria att skapa en stark lokal förankring, genom att i ett så tidigt skede som möjligt etablera en medborgardialog om projektet och dess mål (Tübingen, u.å.).

Identifierade utmaningar

Den relativt höga komplexiteten medförde höga krav på effektiv projektledning (Landenberger & Gütschow 2019). Komplexiteten bestod bland annat i mängden intressenter, målsättningen om högt deltagande från både boende och kommersiella aktörer, samt integreringen av fastigheten i stadsväven (Architektenkammer Baden-Württemberg, u.å.). Projektledarens roll bestod främst av att leda och facilitera bygggemenskapens arbete med gestaltning och projektering, men också av att kontakta och upphandla externa aktörer i de fall extern expertis bedömts vara nödvändig (Landenberger & Gütschow 2019). Arkitekten Thomas Gauggel arbetade över 2 200 timmar med att projektleda en av bygggemenskaperna, vilket motsvarar cirka 1.4 år av heltidsarbete och är i linje med vad som kan förväntas vid projekt av denna komplexitet (ibid).

För att bygga vidare på det gemensamma arbete som påbörjats under medborgardialoger lades stor vikt vid att skapa en transparent och strukturerad arbetsprocess (Tübingen, 2021, Landenberger & Gütschow 2019). Arbetets utveckling diskuterades under regelbundet återkommande stämmor, där bygggemenskapen tillsammans enades över viktiga beslut (Tübingen, 2021).

4.3.3 WagnisART

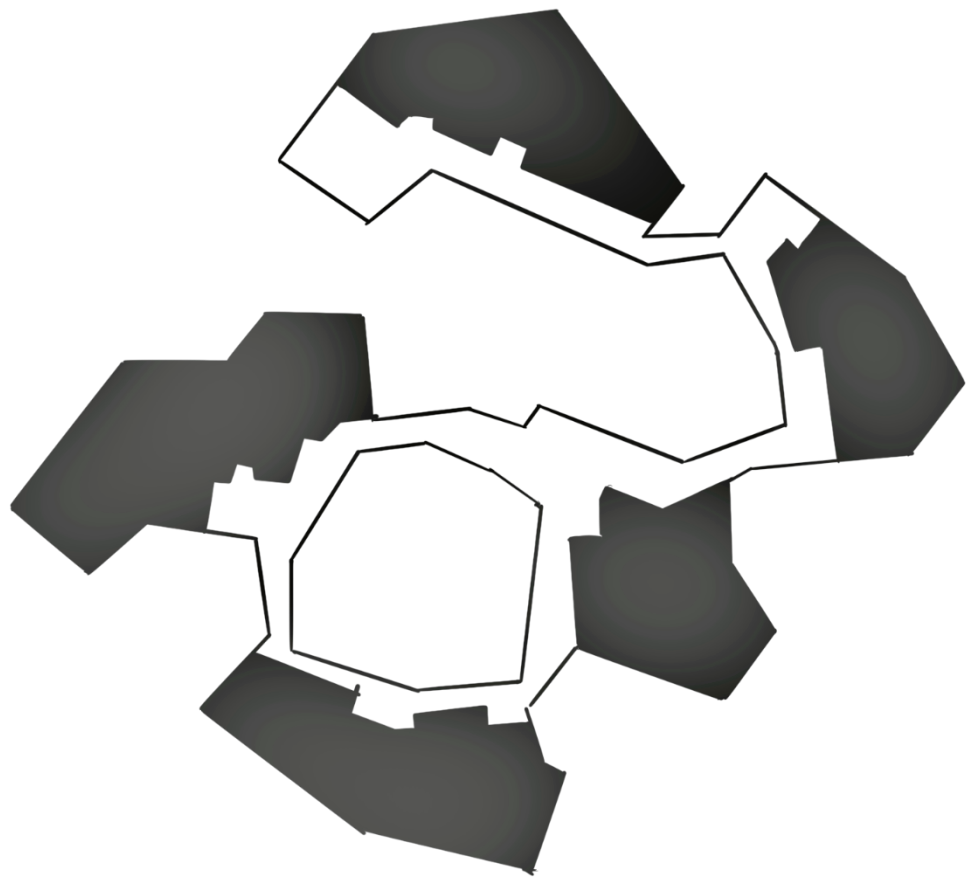
Tabell 3. Tabell med information om WagnisART. Samtliga uppgifter från Bogevischs (u.å.).

Fall	WagnisART
Plats	München
Bostäder	138
Färdigställt	2016
Byggnadsarkitekt	Bogevischs buero architekten & stadtplaner, SHAG Schindler Hable Architekten
Landskapsarkitekt	bauchplan).(, Auböck + Kárász Landscape Architects
Projektledning	Wagnis
Extraherade mönster	Effektiv facilitering, arkitektens balansgång och program och principer.

Bakgrund

WagnisART är en bygggemenskap i Domagkpark, München, som färdigställdes 2016 (Bogevischs, u.å.). Det består av fem höga passivhus, som sammanlänkas med broar. Projektet har uppmärksamats både för den fysiska arkitekturen och

dess ekologiska kvaliteter, men också för sitt banbrytande sätt att ta sig an gemensam gestaltning som process (ibid). WagnisART har vunnit ett flertal utmärkelser, bland annat Deutscher Städtebaupreis 2016 (ibid).

Figur 11. WagnisArt består av fem sammanlänkade huskroppar. De vita fälten representerar de gemensamma ytorna på takterrassen (Hydmark 2025).

Utformning och struktur

WagnisART består av fem vita höghus, som sammanlänkas med broar. I kombination med husens takterrasser utgör dessa en upphöjd bostadsgård för de boende. Fastigheten har dessutom två bostadsgårdar i markplan, som är tillgängliga för allmänheten (schindler-architekten, u.å.). Bostadsgårdarna fungerar som ett nätverk för en rad allmänna, gemensamma och privata funktioner. Utöver de 138 bostäderna innehåller WagnisART bland annat även café, vårdmottagning och övernattningslägenheter (ibid). De boende har också tillgång till gemensamma konst och musikstudios, bastu, verkstad, inomhuslekplats och vardagsrum. Totalt ryms omkring 1200 kvadratmeter gemensam yta i projektet (ibid).

Det genomgående gestaltungsgreppet har varit att utveckla metoder för gemensam gestaltning som resulterar i kvalitativ arkitektur. Utgångspunkten var en svävande ring, som symboliserade det kollektivistiska program som byggemenskapen enats om efter en rad experimentella workshops. Med tiden utvecklades ringen till de fem polygonformade och sammanlänkade hus som står på platsen idag (Bauchplan).(. u.å.).

WagnisART ägs och drivs av en kooperativ bostadsorganisation, vars medlemmar har rösträtt (Bauchplan).(. u.å.). Vid projektets början antog Kooperationen stadgar som inte bara styrde utformningen av fastigheten, utan även ligger till grund för framtida förvaltning och utveckling (ibid). En nyckelfaktor i projektets utveckling var arkitekternas förmåga att växla mellan att lyssna och facilitera, samt att leda och utveckla (Ibid). Genom en serie workshops kunde gemensamma mål formuleras tidigt och ligga till grund för vidare planering. Landskapsarkitektbyrån *bauchplan*).(beskriver processen som att både arkitekter och byggemenskapen gick in projektet med en fullkomlig tilltro till varandra (*bauchplan*).(. u.å.)

Figur 12. Översiktsplan av fastigheten (Hydmark 2025).

Identifierade utmaningar

Under skapandet av WagnisART har ett tydligt fokus på gemensamma gestaltningsprocesser växt fram (Bauchplan).(. , uå.). Arkitekter och byggemenskap har gemensamt utarbetat strategier för involvering och demokratisering. Detta har

bland annat involverat workshops med modellbyggen, regelbundna möten och gemensamt antagna program (ibid). Arkitekterna har varit tvungna att regelbundet växla mellan rollen som ledande och utvecklande och som sakkunnig facilitator (ibid). Det kollektiva programmet sträcker sig även in i fasen efter projektets färdigställande, och behandlar bland annat frågor om framtida förvaltning och inkomstbaserad hyra (ibid).

4.4 Sammanfattande analys av kunskapsinsamlingen

Utifrån litteraturundersökningen och fallstudierna har ett antal återkommande utmaningar identifierats. Dessa har sammanställts i en närvarotabell, som beskriver vilka typer av utmaningar som identifierats, i vilka fall detta har skett, samt vilka åtgärder som tagits.

Tabellens första kolumn beskriver vilken utmaning som identifierats. Den andra kolumnen, Problemrymd, beskriver sfären inom vilken den identifierade utmaningen befinner sig. Detta kan till exempel handla om balansen i att skapa en demokratisk process som också är tidseffektiv, eller om hur gestaltningens sekvensering av gemensamma ytor påverkar sociala kvaliteter i bostaden.

I de fyra efterföljande kolumnerna anges närvaron av utmaningen inom respektive fallstudie, såväl som inom akademisk litteratur. Närvaron listas antingen som okänd, svag eller stark, beroende på i vilken grad jag kunnat påvisa dess existens. Därefter följer en kolumn som beskriver exempel på hur utmaningen har hanterats.

Den sista kolumnen berör härledning och anges antingen som litteratur, visuell analys, eller en kombination av de bägge. Litteraturen kan vara akademisk, men kan även inkludera populärvetenskapliga artiklar relaterade till de projekt som analyserats. Kolumnen beskriver vilken typ av material som varit relevant för analysen men inte vad materialet i sig handlar om. För detta hänvisas till den evidensstabell som är bifogad som bilaga.

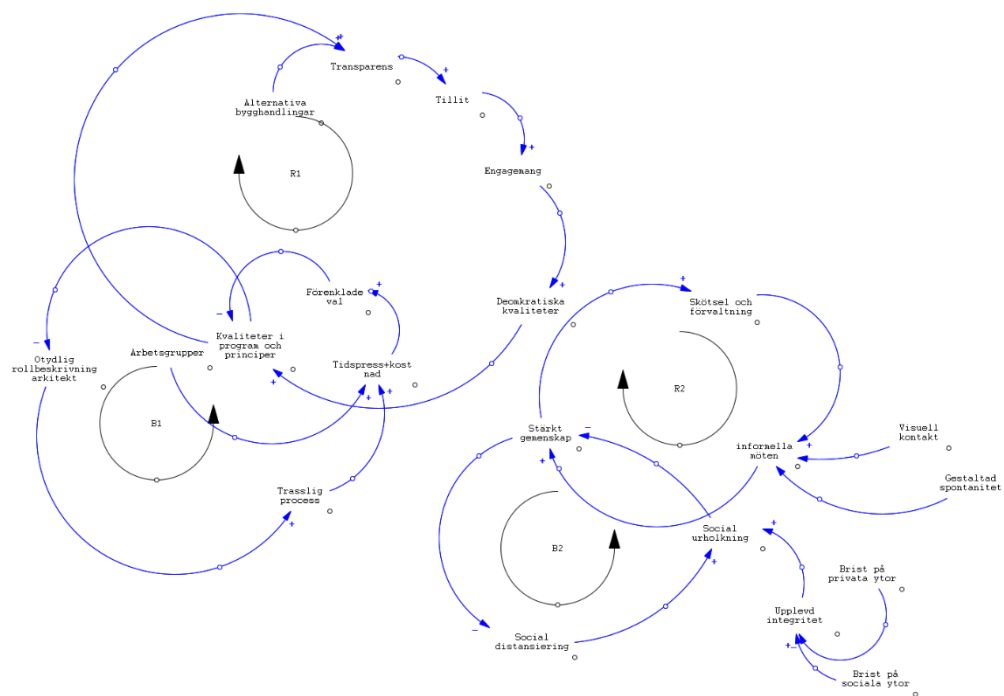
Tabell 4. Närvarotabell för utmaningar. Graderingarna svag, medel och stark grundar sig i hur starka belägg det finns för utmaningens förekomst i respektive fall.

Utmaning	Problemrymd	Ze05	Alte weberei carré	WagnisART	Akademisk litteratur	Hur hanterades det	Härledning
Visuell kontakt	Social balans	Stark	Medel	Stark	Stark	Sekvensering av ytor efter gemenskapens behov och mål	Litteratur, visuell analys
Program och principer	Balansera effektivitet och demokrati	Svag	Stark	Stark	Stark	Utförning av program och principer utifrån gemensamma mål.	Litteratur
Arkitektens balansgång	Arkitektens inflytande gentemot bygggemenskapen	Svag	Stark	Stark	Stark	Tydlighet i rollfördelning, utifrån program och principer.	Litteratur
Effektiv facilitering	Kostnad och tidsåtgång	Stark	Stark	Medel	Stark	Extern projektledare med tydlig struktur	Litteratur
Transparens	Demokrati och tillit	Okänd	Stark	Stark	Stark	Tydighet och transparens mellan samtliga inblandade. Struktur för hur, var och när information presenteras.	Litteratur
Kontinuerliga arbetsgrupper	Effektivitet och demokrati	Okänd	Okänd	Stark	Stark	Kontinuerliga arbetsgrupper efter intresse och behov för att minska kunskapsförluster.	Litteratur
Alternativa bygghandlingar	Demokrati	Okänd	Okänd	Stark	Stark	Workshops med gemensamt modellbyggande, visualiseringar etc.	Litteratur, visuell analys

Sammanfattningsvis har åtta utmaningar extraherats ur analysmaterialet. Sex av dessa tillhör processinriktade problemrymder, medan två snarare relaterar till fysisk gestaltning. De processinriktade utmaningarna handlar till stor del om att hitta strukturer för att balansera demokratiska och tidseffektiva aspekter i den gemensamma utvecklingen av en byggemenskap. De två som berör fysisk arkitektur handlar i stället om hur det spatiala sekvenserats för att arkitekturen ska spegla de sociala kvaliteter byggemenskapen vill uppnå.

4.5 Visualisering av analysdata

För att synliggöra relationer mellan identifierade utmaningar och faktorer har kausala loopdiagram skapats av data från kunskapsinsamlingen. Metodiken tillför ingen ny empiri utan visualiserar endast samband mellan redan befintliga data. Samtidigt har det rent personligt varit ett viktigt analytiskt mellanled inför utvecklingen av mönster, då det underlättade sorterandet av mina tankegångar. För att tydliggöra händelsekedjan och transparensen i arbetet bifogas därför ett övergripande kausalt loopdiagram.

Figur 13. Översiktligt Causal Loop Diagram (CLD) för byggemenskaper. R = förstärkande, B = balanserande slingor; +/- anger polaritet. Diagrammet visualiserar samband härledda ur analysdata och används som mellanled inför formuleringen av mönster. (Se evidenstabell för mer exakt härledning).

5. Resultat – mönsterspråk för bygggemenskaper

I detta kapitel presenteras de mönster som identifierats under arbetet, samt deras relationer till varandra.

5.1 Anpassning och ändring av mönsterspråket

Till följd av att ett mönsterspråk för byggemaskaper är mer specificerat och avsmalnat än det mer generella språket i *A Pattern Language*, har vissa ändringar och anpassningar behövt genomföras. Detta för att skapa en tydligare logik och struktur. De bägge språken grundar sig dock i samma metodik. Utöver visuella ändringar, som typsnitt och formspråk, så handlar det i huvudsak om anpassning av syntax och grammatik. Uppbyggnaden av ett mönsterspråk för byggemaskaper beskrivs nedan, därefter följer en redovisning av de enskilda mönstren.

5.2 Språkets syntax – tid och rum

Likt språket i *A Pattern Language* (1977) bygger mönsterspråket för byggemaskaper på en hierarkisk struktur, där mönstren sorteras längs en linjär sekvens. Sekvensen är dock inte grundad i skala, utan utgår i stället från en tidslinje baserad på de fyra skeden en byggemaskap går igenom; från idé till inflyttning. De mönster som placerats i början av tidslinjen behöver etableras för att möjliggöra för de efterföljande.

Mönsterfamilj	Tidslinje			
	<u>Idé</u>	<u>Gestaltning</u>	<u>Produktion</u>	<u>Inflyttning</u>
Processer och projektledning				
Att balansera det gemensamma				
Gemensam gestaltning som process				

Figur 14. Illustration av mönsterfamiljernas relation till tidslinjen (Hydmark, 2025).

5.3 Språkets grammatik – mönstrets uppbyggnad

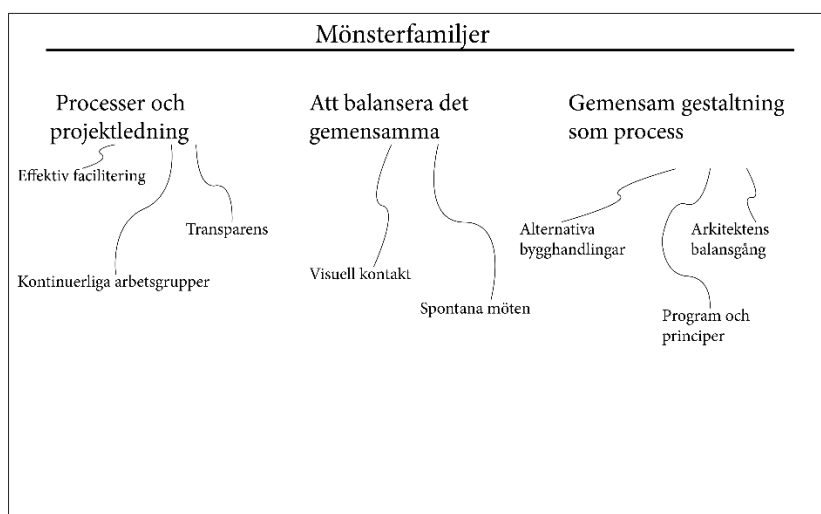
De enskilda mönstren presenteras utifrån en bestämd struktur. Mönstrets namn används som rubrik. Det ger användaren en fingervisning om vad mönstret handlar om. Sedan följer en visuell representation av mönstret i form av en illustration. Under illustrationen sammanfattas problemet med en kortare mening. Det redogörs också för hur mönstret relaterar till andra mönster i språket. Efter en vågrät linje följer sedan en mer utvecklad beskrivning av problemet, samt en lösning. Mönstret avslutas med att kopplas till den litteratur och de fallstudier som legat till grund för arbetet. Likt språket i *A Pattern Language* (1977), är lösningen skriven i en instruerande ton.

[illegible]

Figur 15. Hur mönster presenteras i detta arbete (Hydmark, 2025).

5.4 Språkets vokabulär – mönster

Nedan presenteras de mönsterfamiljer och mönster som kategoriserats och extraherats under arbetet. Utifrån de områden mönstren berör har de kategoriserats till kluster, så kallade mönsterfamiljer. En mönsterfamilj är alltså ett flertal mönster som tillsammans anses bilda en helhet. Mönsterfamiljerna presenteras först, i den ordning de främst infaller längs tidsaxeln. Därefter presenteras mönstren individuellt.

Figur 16. Illustrationen visar hur enskilda mönster tillsammans bildar en större mönsterfamilj (Hydmark, 2025).

5.4.1 Mönsterfamiljer

Processer och projektledning

Tidsskede: Ide till inflyttning

Nyckelmönster: Effektiv facilitering, Transparens, Kontinuerliga arbetsgrupper

Processer och projektledning är ett kluster som berör bygggemenskapens alla tidsskeden. Det ligger till grund för att övriga kluster, alltså Gemensam gestaltning som process och Att balansera det gemensamma ska nå sin fulla potential.

I bygggemenskaper ställs projektledaren inför utmaningen att samordna och hantera en stor mängd individuella preferenser och idéer. Utöver detta kräver bygggemenskapsprojekt ofta mer komplexa kommunikationsmodeller jämfört med konventionellt byggande, eftersom flera olika arbetsgrupper och intressenter är inblandade (Landenberger & Gütschow, 2019). Projektledarens roll är därför avgörande för att säkerställa att processen är transparent, strukturerad och inkluderande (ibid).

Att balansera det gemensamma

Tidsskede: Gestaltning

Nyckelmönster: Visuell kontakt, Spontana möten.

Att balansera behovet av privatliv med deltagande i det gemensamma och det offentliga är en stor utmaning i bygggemenskaper. Även i gemenskaper med uttalade ambitioner om hög social aktivitet kan individer ha behov av att hålla

delar av sitt liv privat, exempelvis umgänge med familj eller kollegor (Ritsema & Kompier, 2013).

För att skapa en socialt hållbar byggemenskap krävs en noggrant genomtänkt uppdelning mellan privata, kollektiva och offentliga ytor. Om inte dessa ytor är tydligt definierade riskerar gemenskapen att bli för nära eller för distanserad. För mycket gemensam yta kan leda till social stress, medan för mycket privat utrymme kan minska deltagandet och urholka den sociala dynamiken i gruppen. Detsamma gäller för byggemskapens integration i stadsväven, där brist på interaktion kan leda till ett grindsamhälle (ibid).

Att balansera det gemensamma är en mönsterfamilj som berör frågor kopplade till fysisk gestaltning av gemensamma ytor, snarare än processerna bakom. Notera att Processer och projektledning samt Gemensam gestaltning som process bör etableras för att det ska nå sin fulla potential.

Gemensam gestaltning som process

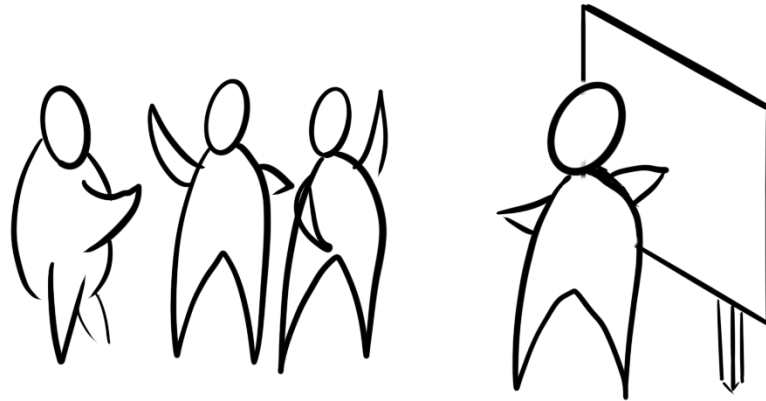
Tidsskede: Gestaltning och produktion

Nyckelmönster: Alternativa bygghandlingar, Program och principer, Arkitektens balansgång

I konventionella byggprocesser är arkitektens roll klart definierad med en specifik uppdragsbeskrivning från en enskild beställare, ofta en byggherre. Men i byggemskaper, där beställaren består av en grupp individer med olika viljor, preferenser och kunskapsnivåer, blir arkitektens roll mer komplex (Landenberger & Gütschow, 2019). Gemensam gestaltning som process berör relationen mellan arkitekt, byggemskap och gemensam gestaltning. Notera att Processer och projektledning behöver etableras för att det ska nå sin fulla potential.

5.4.2 Mönster

Effektiv facilitering

Figur 17. Visualisering av effektiv facilitering (Hydmark, 2025).

Mönsterfamilj: Processer och projektledning

Tidsskede: Ide till inflyttning

En stor del av projektledarens roll i en byggemenskap handlar om kommunikation och struktur, inte minst när det kommer till att leda gemenskapens möten.

När möten saknar struktur tappar deltagarna engagemang. Viktiga frågor drunknar i mängden av beslut, samtidigt som tilliten och förutsättningarna för jämlikt beslutsfattande minskar. Detta leder till sämre arkitektur, ur såväl ekonomiska, sociala och estetiska perspektiv.

Därför

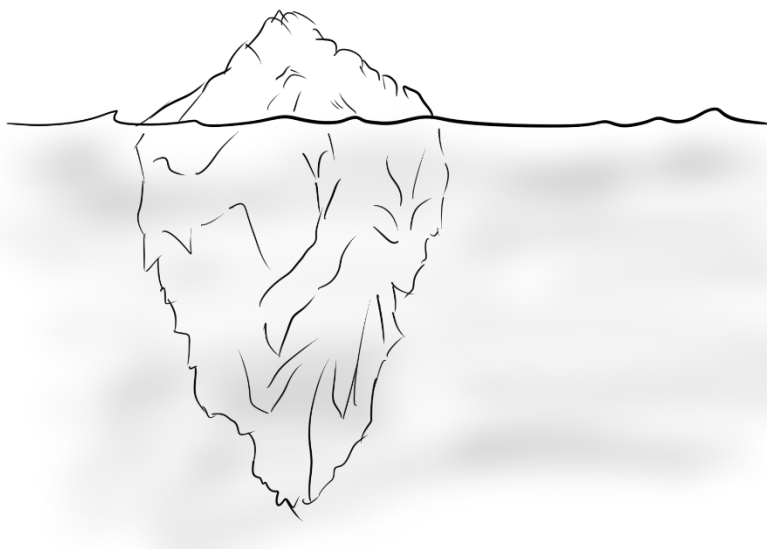
Utse en facilitator med ett tydligt mandat att leda och strukturera sammankomster. Denna person kan vara intern eller extern, men bör ha tidigare erfarenhet av projektering. Effektiv facilitering innebär inte att facilitatorn fattar beslut åt gruppen, utan att den leder gruppen mot uppsatta mål, på ett sätt som uppmuntrar delaktighet, kreativitet och transparens. Deltagarna bör vara trygga i att få komma till tals och bli hörda, men också i att information och beslut kan anpassas efter deras kunskap och förutsättningar.

I Alte Weberei Carré spelade projektledaren Thomas Gauggel en avgörande roll som facilitator (Landenberger & Gütschow 2019). Genom att skapa en tydlig, effektiv och transparent struktur kunde han styra projektet framåt utan att förlora tillit eller delaktighet från byggemenskapen (ibid).

Tabell 5. Evidenstabell för Effektiv facilitering.

Källkategori	Evidenstyp	Påstående	Härledning	Typ av källa
Alte weberci carré	Citat	Experienced project manager for building groups, Thomas Gauggel, reported a total expenditure of 2.200 hours for the project management of the building group Alte Weberci Carré in Tübingen	Landenberger & Gütschow, 2019: 409	Vetenskaplig rapport
Litteratur	Citat	They found that two groups without professional project management reported that their projects, managed by laypersons, required about 120 building group meetings in total. In contrast, our experience shows that about thirty sessions are sufficient for professionally managed projects.	Landenberger & Gütschow, 2019: 410	Vetenskaplig rapport

Transparens

Figur 18. Visualisering av transparens (Hydmark, 2025).

Mönsterfamilj: Processer och projektledning
Tidsskede: Ide till utformning

Tillgänglig information leder till bättre samarbete. Transparens är en del av Processer och projektledning.

När människor inte vet vad som händer omkring dem så minskar tilliten och gemenskapen försvagas. En framgångsrik projektering kräver tydlig och transparent kommunikation, dels internt inom byggemenskapen men även med projektledare och övriga externa aktörer (Landenberger & Gütschow, 2019). Att det är lätt för gemenskapens medlemmar att hålla sig informerade skapar en ökad trygghet och tillit och bygger en stabil grund för ett gott samarbete. Det effektiviserar också arbetet, då frågor kan samlas och tillgängliggöras på ett och samma ställe.

Därför

Upprätta en tydlig struktur för informationsdelning och beslutsfattande. Regelbundna möten, öppna budgetar och tydlig tidsplanering underlättar för både projektören och byggemenskapen.

I Alte Weberei Carré lades stor vikt vid regelbunden kommunikation rörande frågor som budget, tidsplan och beslut (Universitätsstadt Tübingen, 2021). Dessa kunde sedan samordnas och diskuteras under återkommande träffar. Liknande strukturer etablerades i WagnisART (Bauchplan).(, u.å.). Denna form av öppen samordning minskade osäkerheten i gruppen och ökade tilliten och engagemanget mellan deltagarna.

Tabell 6. Evidenstabell för Transparens.

Källkategori	Evidenstyp	Påstående	Härledning	Typ av källa
Alte weberei carré	Citat	Bewohnerinnen und Bewohner der Umgebung sowie die Zuziehenden konnten und wollten bereits frühzeitig an der Planung und Gestaltung teilhaben. Formate wie der „Runde Tisch Lustnau“ oder das „Forum Alte Weberei“ sorgen für intensiven Austausch und wirken Identitätsstiftend.	Universitätsstadt Tübingen, 2021:5	Kommunala dokument
WagnisART	Citat	Participation is an essential factor in the planning process. In the beginning, the planners had a mediating position, content and different programs were established during workshops and in working groups.	(Bauchplan).(, u.å.).	Projektbeskrivning från arkitektbyrå
Litteratur	Citat	A central task of the project manager in this area is to create a procedural framework which enables participation.	Landenberger & Gütschow, 2019: 409	Vetenskaplig rapport
Litteratur	Citat	In the role of a neutral partner, it is important that the project manager addresses sensitive issues in a timely manner, seeks dialogue with all participants and thus defuses them.	Landenberger & Gütschow, 2019: 409	Vetenskaplig rapport
Litteratur	Citat	Experience has shown that the desire for transparency reduces if the group has confidence in the project team.	Landenberger & Gütschow, 2019: 409n	Vetenskaplig rapport

Figur 19. Visualisering av kontinuerliga arbetsgrupper (Hydmark, 2025).

Mönsterfamilj: Processer och projektledning

Tidsskede: Idé till utformning

Ofta tar det flera år för en byggemenskap att gå från idé till färdig bostad. Vissa medlemmar hoppar av och andra tillkommer. Kontinuerliga arbetsgrupper är del av Processer och projektledning, men bidrar också till att komplettera Effektiv facilitering.

Brist på kontinuitet och definierade arbetsuppgifter leder till oundviklig informationsförlust. Tillsammans med den förändrade gruppdynamik som uppstår då arbetsgruppens medlemmar byts ut, innebär detta att arbetsprocessen blir ineffektiv och tappar fart och riktning. Det kan också innebära förhöjd risk för konflikt, då beslut ifrågasätts eller missuppfattas i efterhand.

Därför

Tillsätt små och kontinuerliga arbetsgrupper, som alla har specifika syften och uppgifter. Om byggemenskapen har en kärna av drivande medlemmar kan det därför vara bra att sprida ut dessa mellan grupperna. Stabila och återkommande arbetsgrupper underlättar långsiktigt samarbete. Genom att arbeta tillsammans över tid får deltagarna gemensam förståelse för projektets mål, bättre inblick i varandras perspektiv och ökad förmåga att hantera svåra kompromisser. På sikt leder detta både till ökad tillit, kunskapsnivå och effektivitet. Detta arbetssätt är en av de viktigaste för att skapa effektivitet i processen (Landenberger & Gütschow 2019) och användes bland annat i WagnisART (Bauchplan).(, u.å.).

Tabell 7. Evidenstabell för Kontinuerliga arbetsgrupper.

Källkategori	Evidenstyp	Påstående	Härledning	Typ av källa
Litteratur	Citat	It is beneficial if members of working groups remain constant and personnel do not change. Community areas and outdoor facilities are particularly suitable as task areas for working groups.	Landenberger & Gütschow, 2019: 409	Vetenskaplig rapport
Litteratur	Citat	Rotation of responsibilities inevitably leads to information loss, resulting in errors and additional expense.	Landenberger & Gütschow, 2019: 409	Vetenskaplig rapport
WagnisART	Citat	content and different programs were established during workshops and in working groups.	Bauschplan), f, u.ä.	Projektskrivning från arkitektbyrå

Arkitektens balansgång

Figur 20. Visualisering av arkitektens balansgång (Hydmark, 2025).

Mönsterfamilj: Gemensam gestaltning som process

Tidsskede: Gestaltning

Att leda en gemensam gestaltungsprocess kräver ett annat angreppssätt än konventionellt ritande. Arkitektens balansgång är del av Processer och

projektledning och är beroende av Alternativa bygghandlingar och Program och principer för att kunna etableras.

Utan kvalitativ vägledning ger gemensam gestaltning sämre arkitektur.

Avsaknad av erfarenhet och struktur gör det svårt att som grupp landa i ett enhetligt grepp gestaltningsmässigt. Utöver detta är uppgifter som att upprätta kostnadskalkyler, uppskatta tidsåtgång samt upphandla avtal komplicerade, inte minst för lekmän (Landenberger & Gütschow 2019). Samtidigt är överdriven extern påverkan en direkt motverkan mot syftet med gemensam gestaltning.

För mycket styrning hämmar deltagarnas inflytande och vilja att över huvud taget delta, samtidigt som avsaknaden av detsamma lätt leder till en splittrad design utan tydlig riktning. För att arkitekten ska lyckas i sin roll krävs både professionella och personliga egenskaper som skapar tillit hos byggemenskapen (ibid).

Därför:

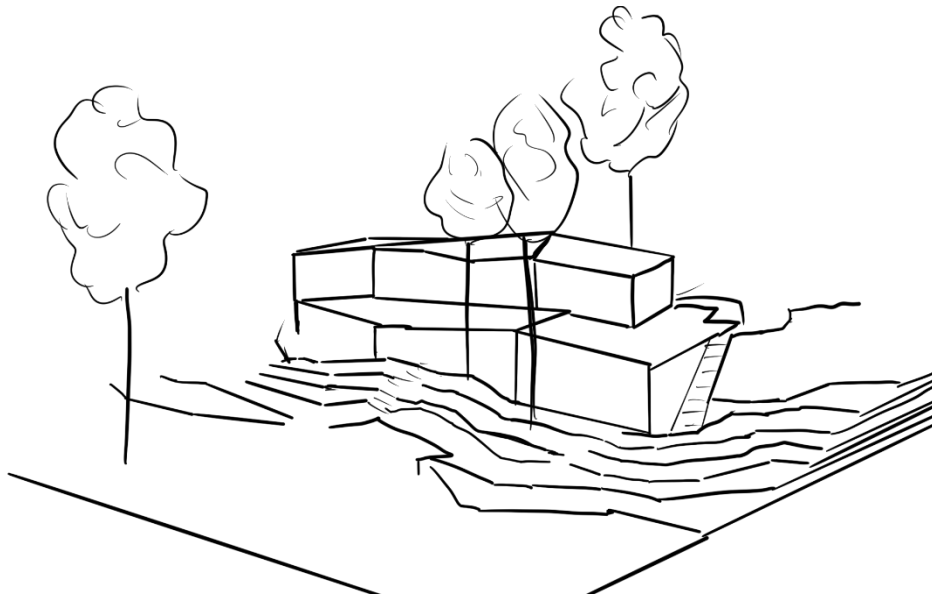
En projektledande arkitekt måste ha verktyg för att balansera sin påverkan. Samtidigt som arkitekten måste ha engagemanget och viljan att involvera sig i processen på djupet, måste den också vara lyhörd mot gruppens önskemål och förväntningar. Rollen kan liknas vid en översättare, eller en katalyserande facilitator. Målet är att med hjälp av sin expertis förstå, konkretisera, utveckla och färdigställa gruppens idéer, men också att skapa engagemang och demokratisera processen.

För att samarbetet mellan arkitekt och byggemenskap ska fungera måste det finnas en ömsesidig tillit i relationen. Detta gäller samtliga byggemenskapsprojekt, även om relationen i sig kan ta sig olika uttryck. I fallet WagnisART var till exempel det gemensamma en grundbult i konceptet (Bauchplan).(, u.å.), medan medlemmarna i Ze05 köpte in sig i ett mer utvecklat koncept.

Tabell 8. Evidenstabell för Arkitektens balansgång.

Källkategori	Evidenstyp	Påstående	Härledning	Typ av källa
WagnisART	Citat	Bewohner übernahmen hier quasi die Gestaltung nach gemeinsam festgelegten Regeln und stellten dadurch nicht zuletzt auch die Entwurfsautonomie der Architekten infrage.	Geuder, 2017	Artikel i arkitekttidning
WagnisART	Citat	The project won the 2016 german urban construction prize (deutscher städtebaupreis) before its final completion, the jury states: "... one must acknowledge that the planners were so calm from the beginning on, willing to question their own design decisions and willing to leave parts of their expertise with the future inhabitants (...)	Bauchplan),(, u.ä.	Projektbeskrivning från arkitektbyrå
Litteratur	Citat	The decision-making process can only be optimally modelled if the necessary experience, both to introduce topics into the discussion at the right time and to assess	Landenberger & Glitschow, 2019: 410	Vetenskaplig rapport
Litteratur	Citat	A central task of the project manager in this area is to create a procedural framework which enables participation.	Landenberger & Glitschow, 2019: 409	Vetenskaplig rapport

Alternativa bygghandlingar

Figur 21. Visualisering av alternativa bygghandlingar (Hydmark, 2025).

Mönsterfamilj: Gemensam gestaltning som process

Tidsskede: utformning

Vissa människor har lättare att sätta sig in i bygghandlingar än andra. Alternativa bygghandlingar stärker byggemenskapens demokratiska förutsättningar och är en del av Arkitektens balansgång.

En gemensam gestaltningsprocess blir odemokratisk om den inte tar hänsyn till varierande kunskapsnivåer. Detta är en stor utmaning inom bygggemenskaper, då dess medlemmar kan ha olika bakgrund och erfarenheter. Vissa är mer vana vid att läsa bygghandlingar, eller har lättare att visualisera och tolka information, än andra (Landenberger & Gütschow 2019).

Flera projektledare har berättat hur många upplever sig vara totalt oförmögna att förstå och visualisera sambandet mellan tekniska ritningar och den slutgiltiga, fysiska produkten (ibid). Samtidigt är det ofrånkomligt att använda sig av traditionella bygghandlingar i processen av såväl juridiska som ekonomiska och praktiska skäl. Varierande kunskapsnivå inte nödvändigtvis ett problem i sig, men om det leder till ojämnt inflytande över gemensamma beslut kan gestaltningsprocessen upplevas exkluderande och odemokratisk.

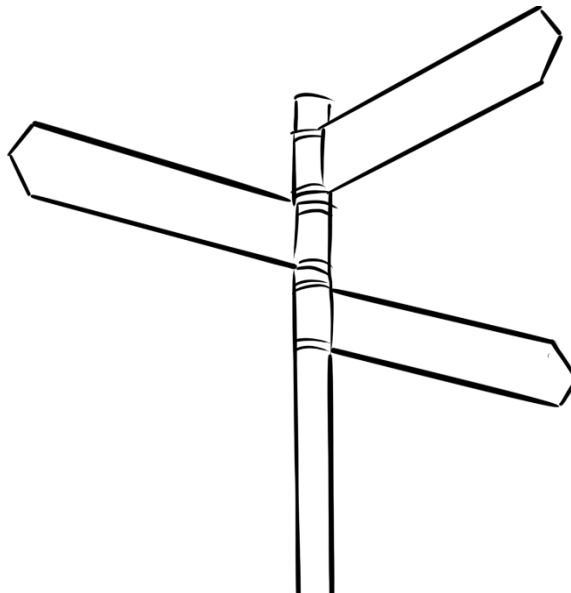
Därför:

Demokratisera gestaltningsprocessen genom att komplettera traditionella bygghandlingar med alternativa utgångspunkter. Dessa kan vara renderade visualiseringar, modeller i full skala, platsbesök, workshops och andra gemensamma experiment. På detta sätt kan gruppen utveckla ett språk med referenser som alla kan förstå i större utsträckning. Detta arbetssätt har identifierats i fallstudiens samtliga bygggemenskaper. Inte minst i WagnisART, där det intensiva och radikala samarbetet mellan arkitekter och bygggemenskap utgjorde en utgångspunkt för hela projektet (Bauchplan).(, u.å.). Bygggemenskapens medlemmar fick bland annat undersöka rumsligheter genom att tillsammans bygga småskaliga modeller i kartong.

Tabell 9. Evidenstabell för Alternativa bygghandlingar.

Källkategori	Evidenstyp	Påstående	Härledning	Typ av källa
Wagnisari	Citat	Content and different programs were established during workshops and in working groups.	Rauchplan 1.1, u.å.	Projektbeskrivning från arkitektbyrå
Litteratur	Citat	In the first, during the process of a now realized building group it emerged that one party was spatially illiterate and could not read plans. In this case, it was necessary to develop an alternative means of communication to ensure understanding. The party was shown comparable rooms in realized buildings, which corresponded to the planned apartment.	Landsberger & Gütschow, 2019: 410	Vetenskaplig rapport
Litteratur	Citat	A central task of the project manager in this area is to create a procedural framework which enables participation.	Landsberger & Gütschow, 2019: 410	Vetenskaplig rapport

Program och principer

Figur 22. Visualisering av program och principer (Hydmark, 2025).

Mönsterfamilj: Gemensam gestaltning som process

Tidsskede: Utformning

Alla beslut i gestaltungsprocessen kan inte fattas gemensamt. Program och principer är en del av Arkitektens balansgång.

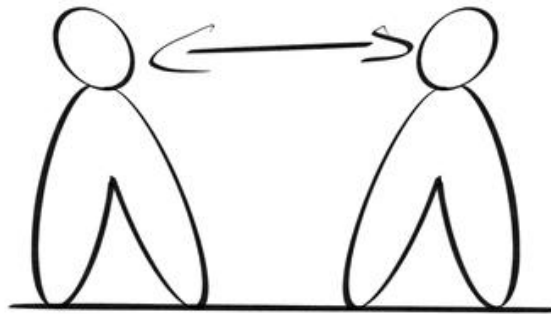
Att gestalta allt gemensamt kan bli svårnavigerat, konfliktfyllt, tidskrävande och kostsamt. Vissa frågor av mer teknisk karaktär kan dessutom kräva djupgående förkunskaper för att förstå. Samtidigt kan en alltför decentraliserad beslutsprocess skapa ett odemokratiskt klimat (Landenberger & Gütschow 2019).

Därför:

Etablera ett gemensamt principprogram med principer och hållpunkter som reglerar gestaltande beslut. Detta program bör arbetas fram tidigt och gemensamt i gestaltungsprocessen. Med ett antaget program kan arkitekten utveckla förslag på egen hand, och regelbundet stämma av med gemenskapens utsedda arbetsgrupper. Etablering av gemensamma program har skett i samtliga fallstudier (Zanderroth, u.å., Bauchplan).(, u.å., Architektenkammer Baden-Württemberg, u. å.).

Tabell 10. Evidenstabell för Program och principer.

Källkategori	Evidenstyp	Påstående	Härledning	Typ av källa
Alte weberci carré	Citat	So wurden unter anderem die Nutzungsbedürfnisse für die öffentlichen Grün- und Verkehrsflächen in der Alten Webererei – wie Wohnstraßen, Plätze und der Kinderspielfeld am Egeria platz – gemeinsam mit dem Forum erarbeitet.	Universitätsstadt Tübingen, 2021:12	Kommunala dokument
WagnisART	Citat	Content and different programs were established during workshops and in working groups.	(Bauchplan),(, u.å.).	Projektbeskrivning från arkitektbyrå
Litteratur	Citat	In the conception phase a set of common project goals are elaborated based on the unique, and frequently diverse, wishes of the group.	Landenberger & Gütschow, 2019: 405	Vetenskaplig rapport
Litteratur	Citat	At the start of a project it is crucial all interested parties express their ideas openly and have the necessary space to do so.	Landenberger & Gütschow, 2019: 405	Vetenskaplig rapport

Figur 23. Visualisering av visuell kontakt (Hydmark, 2025).

Mönsterfamilj: Att balansera det gemensamma

Tidsskede: Gestaltning

I vissa flerfamiljshus utvecklas starka sociala relationer. I andra vet de boende inte namnet på sina grannar. Visuell kontakt handlar om att gestalta social balans och är en del av Att balansera det gemensamma.

Social obalans urholkar gemenskapens sociala kvaliteter. Konstant interaktion skapar social stress, medan brist på interaktion distanserar de boende från varandra (Ritsema & Kompier, 2013).

Det sociala samlivet består inte bara av fysiska möten och samtal. Blotta vetskapen om grannarnas närvaro har påverkan på beteendemönster och relationer mellan de boende. Höga ljudnivåer kan till exempel vara en faktor som kan förändra en relation utan någon direkt interaktion. Den visuella kontakten är ett annat element som har stor påverkan på upplevelsen av det sociala. Att hälsa på en granne i trapphuset kan kännas tryggt och trevligt, men att oavsiktligt möta samma människas blick genom fönstret kan kännas intimt och pinsamt.

Därför:

Balansera privata, kollektiva och offentliga ytor genom att justera den visuella kontakten.

En privat yta som avgränsas av låga element ökar den visuella kontakten mellan grannar. En privat, avskild yta låter istället användaren dra sig tillbaka.

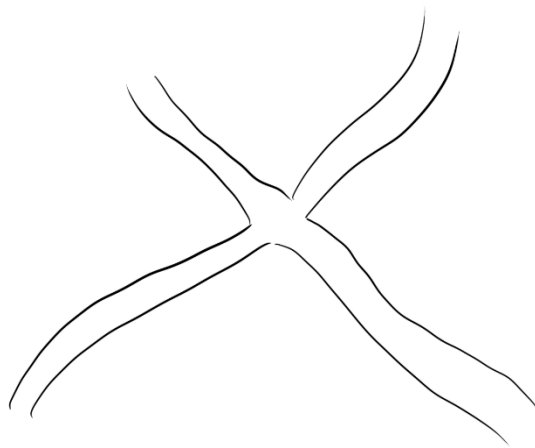
Denna gestaltningsaspekt kan ha en stor påverkan på upplevelsen av bostaden och bör därför anpassas efter gemenskapens visioner.

Balansen mellan privata, gemensamma och offentliga ytor var en viktig aspekt i gestaltningen av Ze05 (Ritsema & Kompier, 2013). Utemiljön är sekvenserad för att gradvis justera den sociala interaktionsnivån. Bostäderna har exempelvis en helt privat och insynsskyddad uteplats, men även semiprivata takterrasser med hög visuell kontakt som möjliggör för de boende att utbyta några ord. De gemensamma ytorna är i sin tur gestaltade för att skapa interaktion i så hög grad som möjligt.

Fastighetens interaktion med den övriga stadsväven bidrar också till den sociala balansen. Rummen i gatuplan är tänkta att kunna fungera både som privata kontor och kommersiella verksamheter, vilket ger de boende möjlighet att själva bestämma i vilken grad de vill ta in omgivningen i sina hem (Zanderroth, u.å.). Även i fallen WagnisART och Alte Weberei Carre har den sociala aspekten varit av stor vikt i gestaltningen (Bauchplan).(, u.å., Architektenkammer Baden-Württemberg, u. å.)

Tabell 11. Evidenstabell för Visuell kontakt.

Källkategori	Evidenstyp	Påstående	Härledning	Typ av källa
Ze05/Biggard	Citat	These spatial qualities are well tuned to the residents' requirements: the conviviality of the communal aspect, but also being able to withdraw. A high-density situation, in particular, demands carefully designed transitions between private and collective domains.	Ritsema, A. & Kompier, V. 2013:40	Vetenskaplig artikel
Ze05/Biggard	Visuell analys	Visuella element visar privata utombussytor, utombussytor med städlinjer såsom tillåta, konnektivitet mot gata (egen visuell analys av Fig. 8)	Fig 8.	Visuellt material
WagnisART	Citat	what resulted from this process is a complex ensemble consisting of structures that are connected, offering diverse roof gardens and open space, a vibrant place, defining the quality of this urban district by actively contributing with both openness and privacy.	(Bauchplan).(, u.å.).	Projektbeskrivning från arkitektbyrå
WagnisART	Visuell analys	Visuella element visar sekvenseringen från privata till gemensamt och allmänt (egen visuell analys av Fig. 8)	Fig 11.	Visuellt material
Alte Weberei Carre	Citat	Das "Alte Weberei Carre" ist städtebaulich eine Blockrandbebauung, die Freigeschoss- zonen sind alle öffentlich zugänglich und haben entsprechende Nutzungen, die in das neue Viertel positiv wirken. Der private grüne Innenhof der Baugemeinschaft sitzt auf Ebene +1 und wird durch die angrenzenden privaten Gärten, der Kommunikationszone mit gemeinsamen geschützten Aufenthaltsbereichen und Sitzgelegenheiten von der Baugemeinschaft genutzt.	Architektenkammer Baden-Württemberg (u.	Projektbeskrivning från arkitektorganisation

Figur 24. Visualisering av spontana möten (Hydmark, 2025).

Mönsterfamilj: Att balansera det gemensamma

Tidsskede: Utformning

Även om människor tenderar att planera sitt umgänge så sker en stor del av den vardagliga sociala interaktionen genom spontana möten. Spontana möten är en del av Att balansera det gemensamma.

När vägar rätas ut och rörelsemönster rationaliseras försvinner möjligheterna för oväntade möten. Det är trots allt i förbifarten som många av vardagens sociala interaktioner sker (Ritsema & Kompier, 2013). Vardaglig kontakt mellan boende stärker den sociala samhörigheten. Det är en relativt kravlös umgängesform, som inte behöver innebära mer än visuell kontakt eller en kort hälsning. Samtidigt kan ett möte också leda till samtal och fördjupade relationer. En byggemenskap som prioriterar social hållbarhet bör därför planera sina gemensamma ytor på ett sätt som ökar exponeringen mellan de boende (ibid).

Därför:

Gestalta gemensamma ytor så att rörelsemönster blandas i så stor utsträckning som möjligt. Utforma ytor som möjliggör för det spontana mötet att utvecklas till ett längre samtal. Detta är något som kan ses i ett flertal byggemenskaper där sociala värden varit högt värderade.

ze05 valde arkitekterna att utforma gångvägarna genom gården så att de korsar varandra även när de leder till olika funktioner, som förråd, cykelförvaring och gemensamhetslokal (Zanderroth, u.å.). På så sätt skapades en vardaglig interaktion mellan boende med olika syften, vilket stärker det sociala nätverket i området.

Tabell 12. Evidenstabell för Gestaltad spontanitet

Källkategori	Evidenstyp	Påstående	Härledning	Typ av källa
Litteratur	Citat	Baugruppen projects that also opt for a collective programme value: this collectivity and coasider it relaxed and informal.	Ritserna, A. & Kompier, V. 2013:40	Vetenskaplig artikel
Ze05/BigYard	Visuell analys	Visuellt material stödjer tesen om gestaltad spontanitet	Fig 9	Visuellt material

6. Diskussion

I detta kapitel diskuteras arbetet, metoden och resultatet.

6.1 Metodreflektion

I detta kapitel diskuteras mönsterspråkets begränsningar och potential som metod i arbetet. Samtidigt som metoden visat sig vara ett effektivt sätt att identifiera, lösa och visualisera utmaningar har det också krävts förändringar av mönsterspråkets ursprungliga struktur och tillämpning. Syftet med arbetet är dock inte nödvändigtvis att utvärdera mönsterspråket i *A Pattern Language*, utan snarare mönsterspråk som arkitektoniskt verktyg på ett generellt plan.

6.1.1 Mönsterspråkets syfte och dess relevans för landskapsarkitektur

Att utveckla ett mönsterspråk för byggemaskaper har varit en iterativ, utforskande och formgivande process. Utgångspunkten var att hitta ett sätt att synliggöra och strukturera de utmaningar som uppstår i kollektiva byggprocesser, men också att undersöka hur samtal om arkitektur kan förenklas och föras mellan olika kompetenser. Mönsterspråk erbjöd både ett ramverk och en öppenhet. Dess struktur underlättar organisering av tankar och iakttagelser, men också en frihet att själv forma innehållet efter önskvärd kontext.

Till skillnad från mönsterspråket i *A Pattern Language* (1977), som till stor del utgörs av konkreta rumsliga strukturer, kretsar utmaningar inom byggemaskaper ofta kring processer och kommunikativa problem. Därför har det krävts en slags översättning och anpassning av språkets syntax för att kunna förstå och undersöka dessa utmaningar. Språket baseras på en tidslinje snarare än spatial storlek, för i egenskap av gestaltungsprocess har en byggemaskap någon typ av början och slut. Detta gör strukturen mer tydlig och lättförståelig.

Arbetet har både varit analytiskt och formgivande. I detta har balansakten mellan det generella och det specifika varit central. Mönstren är inspirerade av konkreta exempel, men måste samtidigt vara så öppna att de kan användas i framtida sammanhang. Samtidigt är språket direkt och instruerande.

En återkommande fråga under arbetet har varit hur mycket ett komplext problem kan förenklas innan det förlorar sin förankring i verkligheten. Mönsterspråket i *A Pattern Language* har kritiserats för att vara svårt att applicera och jag tror inte att mitt arbete har besvarat frågan på ett mer tillfredsställande sätt. Förmodligen är arkitektoniska problem generellt för komplexa för att kunna simplificeras i den utsträckning som ett mönsterspråk kräver. En viktig insikt är i stället att mönsterspråkets största värde kanske snarare ligger i arbetsprocessen än i resultatet. I arbetet med att identifiera, sortera och formulera mönster har frågor lyfts, nyanser uppstått och samband tydliggjorts. Som verktyg för reflektion, diskussion och deltagande visar metoden potential, tack vare möjligheterna att omvandla mål till rumsliga principer, synliggöra beroenden mellan skalor och att stödja samskapande genom gemensamma strukturer. Detta innebär att syftet med

språket är ett annat och att det snarare bör betraktas som ett underlag för strukturerad diskussion än ett facit.

Som ett sådant underlag tror jag att det kan finnas en poäng i användandet av den instruerande och nästintill binära tonaliteten, då jag tror att det underlättar initieringen av samtalet. Jag har under arbetets gång lekt med tanken på att utveckla en sorts rollspel, där mönstren fungerar likt konversationskort. Mönstren skulle då kunna kompletteras med diskussionsfrågor. Genom att utgå från mönstren kan användaren då samtala kring hela processen för att få en uppfattning om vad den innebär.

6.1.2 Om metodens framväxt

Även om metoden kan framstå som linjär, har arbetet snarare varit en iterativ och sökande process. Mönsterspråket har utvecklats genom en växelverkan mellan läsning, reflektion, gestaltning och omformuleringar. Det har utvärderats och utvecklats under processens gång, snarare än att följa en förutbestämd modell. Arbetet är inspirerat av konstnärlig forskningsmetodik och grundar sig i textbaserade metareflektioner. Även om det tar avstamp i vetenskaplig litteratur och fallstudier, är det den egna reflektionen som utgör grunden för kunskapsproduktionen. Det innebär att jag själv är en del av materialet, då mina erfarenheter och preferenser påverkar arbetets riktning och resultat.

I det här arbetet bidrar alltså litteraturen med inspiration, referens och kontext, snarare än att fungera som en uttömmande litteraturstudie. Detsamma gäller för fallstudierna, som i stället för att ses som statistiskt säkerställda underlag fungerar som utgångspunkt för idéutveckling och lärande.

Under arbetets gång har mönstren växt fram genom en kombination av fallstudier, diskussioner med handledare, observationer och intuitiv förståelse. Vissa mönster tog form genom tydliga exempel från litteratur eller projekt – andra kom till genom att formulera egna funderingar i text och bild.

En utmanande del av processen har varit att avgöra vad som faktiskt är ett mönster, och när ett mönster behöver delas upp, skalas av eller utvecklas. Flera av de första mönstren var för breda eller otydliga. Genom att arbeta tematiskt, och låta mönstren samlas i kluster, kunde en mer läsbar struktur växa fram.

Arbetet är ännu inte avslutat. Språket som utvecklats är inte ett slutgiltigt verktyg, utan snarare ett pågående samtal. Det kan ses som en undersökning av hur arkitektonisk kunskap kan struktureras, kommuniceras och testas i praktiken.

6.1.3 Brister och styrkor i *A Pattern Language* och dess mönsterspråk

Som tidigare nämnts finns det en tydlig motsättning i att Alexander uppmanar till utveckling och anpassning av hans mönsterspråk, samtidigt som han förkastar

slutsatser och åsikter som avviker från hans nästintill egocentriska världsåskådning. Hans självrefererande förhållningssätt till omvärlden ligger till grund för mycket av den kritik som riktas mot mönsterspråket i *A Pattern Language*. Alexander har bland annat en binär syn på skönhet, som grundas i en uppfattning om att alla människor upplever sinnliga intryck på samma sätt (Dawes & Ostwald 2017). Utöver sina egna verk förespråkar han tidlös arkitektur och menar att de som föredrar något annat lider av en mental defekt (ibid). Hans utopiska samhällsvision tar ingen egentlig hänsyn till alternativa livsstilar gentemot hans egen. Hans bestämda uppfattningar, i kombination med mönsterspråkets strikta regelverk, skapar ett system vars användare ofta känner sig begränsade och kontrollerade, snarare än hjälpta (ibid). Lösningarna fokuserar på behov och sammanhang, men lämnar lite utrymme för kreativ frihet och alternativa lösningar.

Samtidigt blir egocentrismen i sig också ett försvar mot kritiken; om alla upplever världen på samma sätt borde det inte vara någon skillnad mellan subjektiva åsikter och objektiv empirisk evidens. Det finns inte heller behov av språklig dynamik och flexibilitet.

Detta blir problematiskt vid utvecklingen av ett mönsterspråk för byggemenskaper, då själva grundpremissen för en byggemenskap är en vilja att skapa bostäder utifrån egna önskemål och behov. Synen på vad som utgör en god bostad kan inte vara binär i detta fall. Språket måste vara flexibelt och tillåta användare att utforska sin kreativitet, samtidigt som det också är strukturerat och lättförståeligt. I detta fall är det mer lämpligt att betrakta språket som ett gestaltningsverktyg, ett kunskapsstöd och en utgångspunkt för kommunikation om gemensam gestaltning.

6.1.4 Är det ett mönsterspråk jag skapat?

Under utvecklingen av ett mönsterspråk för byggemenskaper har jag gjort flera avsteg från det språket i *A Pattern Language*. Varje förändring medför förstås att mitt arbete riskerar att förskjutas längre från originalet. Metodiken är, som tidigare nämnt, dock densamma.

Utöver rent visuella skillnader och de tidigare beskrivna anpassningarna av syntax och grammatik, så är den största skillnaden de två språken emellan att min version faktiskt saknar den visuella representationen av mönster. Mönsterspråket i *A Pattern Language* innehåller nämligen en abstrakt illustration, som representerar det generella i lösningen. Jag har dock haft svårt att förstå dessa illustrationer och menar på att poängen med mönsterspråket snarare ligger i det systematiska, som genererar ett system för att identifiera, lösa och kommunicera återkommande problem. Jag har också funnit det utmanande att på ett pedagogiskt och arketypiskt sätt illustrera de mönster jag själv skapat, då dessa tenderar att handla om processer snarare än fysisk arkitektur.

6.2 Resultatreflektion

Stora delar av de identifierade mönstren kretsar kring sociala processer. Även om den gemensamma gestaltningen kan verka problematisk, är det tydligt att många utmaningar snarare handlar om att hitta former för samverkan i alla skeden och processer. Fördelningen visar tydligt att vissa teman, som rör projektorganisation, delaktighet och gemensamt beslutsfattande, är ständigt återkommande. Detta pekar på att byggemenskaper inte i första hand lider av brist på gestaltningsidéer, utan snarare på verktyg för att organisera och föra dessa idéer framåt i en komplex gruppdyamik.

Mönstren har vuxit fram ur konkreta utmaningar i fallstudierna, exempelvis den interna koordineringen i Alte Weberei Carré, gränssättning och rörelsemönster i Ze05, samt vikten av inkluderande struktur i WagnisART.

6.2.1 Relationen mellan mönsterspråk för byggemenskaper och landskapsarkitektur

Även om landskapsarkitekten i sin yrkesroll kan ha tydliga uppgifter kopplade till en mer marknadsdriven gestaltning, förvaltning och planering av utemiljöer, så har åtminstone jag upplevt utbildningen som otroligt uppmuntrande till att låta studenter utforska dessa områden på ett mer konstnärligt och filosofiskt plan. Att undersöka bakomliggande processer, relationer mellan människa och miljö samt relationen mellan samhälle och arkitekt är alla exempel på återkommande teman under utbildningens gång.

Vissa mönster har inkluderat aspekter från utemiljöer, för att tydligare förankra arbetet i landskapsarkitektur. Det är dock huvudsakligen mönsterspråk i sig som utforskats. Även om det är en metod som inte har en direkt koppling till fysiska utemiljöer, är deras tillämpning relevant i den typ av samverkande och processinriktade roller som gemensamt gestaltad arkitektur innebär. Det är en metod som kan bidra till ökad förståelse för de områden som landskapsarkitekten rör sig i.

Det finns goda möjligheter att använda mönsterspråk som både analysverktyg och kommunikationsplattform. Metoden skulle till exempel kunna användas under samråd och liknande dialoger, för att strukturera samtalet, och hjälpa deltagare att formulera sina behov och prioriteringar. Det kan också fungera som inspiration i tidiga utformningsskeden.

Att särskilt lyfta fram utemiljöns roll är ett sätt att förankra landskapsarkitekturens relevans inom byggemenskaper. Flera mönster knyter an till detta, exempelvis gestaltad spontanitet och visuell kontakt, som bäge berör hur det sociala formas genom det rumsliga.

6.2.2 Begränsningar

Som med alla undersökningar präglas detta arbete av vissa begränsningar. Främst gäller detta urvalet av fallstudier och det faktum att inga deltagande observationer eller intervjuer genomförts. Analysen bygger i huvudsak på sekundärkällor, vilket innebär att viss detaljkunskap saknas. Min egen inblandning och subjektivitet har också påverkat slutresultatet. Det finns också ett metodologiskt glapp mellan det empiriska materialet och det färdiga mönsterspråket: varje mönster är en syntes, men inte nödvändigtvis generaliserbar i strikt mening.

Slutligen har mönsterspråket inte testats i praktiken, vilket begränsar slutsatserna om dess användbarhet. För att stärka dess validitet vore det värdefullt att vidareutveckla, pröva och utvärdera språket i faktiska projekt. En vidareutveckling av metoden skulle till exempel kunna ske genom att testa materialet på workshops för byggemenskaper i ett ideskede.

7. Slutsats

Detta arbete undersökte hur mönsterspråk kan användas som metod för att underlätta gemensam gestaltning av bygggemenskaper. Det har skett genom att identifiera återkommande utmaningar som identifierats i fallstudier och litteratur. Målet har varit att skapa en metodik för gemensam gestaltning av landskapsarkitektur. Arbetets bidrag till landskapsarkitekturen är ett mönsterspråk för bygggemenskaper med spårbar evidens från litteratur och fallstudier.

Resultatet från fallstudierna och litteraturen visar att sociala processer och strukturer dominerar utmaningarna i bygggemenskaper. Det handlar framförallt om problem som tangerar balansgången i att etablera resurseffektiva arbetsstrukturer utan att tappa demokratiska värden.

Mönsterspråket för bygggemenskaper synliggör ett flertal utmaningar på ett generellt plan och erbjuder därtill potentiella lösningar. Det bör inte ses som ett färdigt recept, utan kan istället främst fungera som ett dialogstöd. En svaghet med metodiken är att den tenderar att förenkla komplexa problem till den grad att lösningen inte är applicerbar på verkligheten. Det bidrar med att erbjuda en gemensam startpunkt och ett ramverk för ett samtal. Mönsterspråk som metodik fyller även en analytisk funktion. Den iterativa processen med att identifiera och extrahera mönster drivs av både intuition och rationalitet och kan liknas vid begreppet analys genom syntes.

Det är troligt att mönsterspråk kan vara användbart i framtida projekt, speciellt inom landskapsarkitektur och gestaltning av gemensamma ytor. Det skulle också kunna användas inom en gemensam gestaltningsprocess, som en typ av analytiskt diskussionsunderlag, genom att överbrygga mellan gruppvisioner och tekniska samt ekonomiska ramar. Det finns dock behov av att testa metodiken i praktiken på större skala och flera olika sammanhang.

8. Källförteckning

Tryckt litteratur:

- Alexander, C., Ishikawa, S., & Silverstein, M. (1977). *A Pattern Language: Towns, buildings, construction*. Oxford University Press
- Dawes, M. J. & Ostwald, M. J. (2017). Christopher Alexander's *A Pattern Language*: analysing, mapping and classifying the critical response. *City, Territory and Architecture*, 4 (1), 17.
<https://doi.org/10.1186/s40410-017-0073-1>
- Hamiduddin, I. & Gallent, N. (2016). Self-build communities: the rationale and experiences of group-build (Baugruppen) housing development in Germany. *Housing Studies*, 31 (4), 365–383.
<https://doi.org/10.1080/02673037.2015.1091920>
- Landenberger, L. & Gütschow, M. (2019). Project Management for Building Groups: Lessons from Baugemeinschaft Practice. *Built Environment*, 45 (3), 296–307.
<https://doi.org/10.2148/benv.45.3.296>
- Nordell, K. & Bergmark, M. (2020). Byggemenskaper i tidiga skeden. (Populärvetenskaplig artikel). Institutionen för teknik och samhälle. Lunds Tekniska Högskola. Lunds Universitet.
<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=9013022&fileId=9013030> [2024-09-05]
- Nylander, O. (2013) *Svensk Bostad 1850-2000*. Uppl 1. Studentlitteratur.
- Ritsema, A. & Kompier, V. (2013). Baugruppen as Catalysts for New Urban Housing Quality.) *DASH | Delft Architectural Studies on Housing*, (08), 30–42
- Thompson, I. (2000b). Aesthetic, Social and Ecological Values in Landscape Architecture: A Discourse Analysis. *Ethics, place and environment*, 3 (3), 269–287.
<https://doi.org/10.1080/713665903>

Elektroniska källor:

- Archipreneur (u. å.) *Urban BIG YARD: Co-Housing Development by Zanderroth Architekten*
<https://archipreneur.com/urban-bigyard-co-housing-development-zanderroth-architekt>
en/. [2025-08-01]
- Architektenkammer Baden-Württemberg (u. å.) *Auszeichnungsverfahren "Tübingen 2011 - 2017"*

<https://www.akbw.de/baukultur/beispielhaftes-bauen/datenbank-beispielhaftes-bauen/>
 beispielhaftes-bauen/objekt/baugemeinschaft-alte-weberei-carre-hof-4-6064
 [2025-07-30]
 Bauchplan).((u. å.) wagnisART - participation in planning
<https://bauchplan.de/projekt.php?name=12wag> [2025-07-30]
 Boverket (2018) Byggemenskaper som en del i bostadsförsörjningen. Karlskrona:
 Boverket
<https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2018/byggemenskaper.pdf>
 Bundesverband Baugemeinschaften (u. å.) Was ist eine Baugemeinschaft?
<https://www.bv-baugemeinschaften.de/baugemeinschaft.html>[2025-08-05]
 Schindler-architekten (u. å.) WagnisART
<https://schindler-architekten.de/wagnisart/>[2025-07-30]
 Geuder, T (2017). Partizipation - Genossenschaftliche Wohnanlage wagnisART
 von bogevischs buero
<https://www.german-architects.com/en/architecture-news/praxis/partizipation-2>
 [2025-06-13]
 Universitätsstadt Tübingen (u. å.) Alte Weberei
<https://www.tuebingen.de/alteweberei> [2025-06-13]
 Universitätsstadt Tübingen (2021) Sanierungsdokumentation Lustnau Süd.
 Tübingen: Universitätsstadt Tübingen
https://www.tuebingen.de/Dateien/21-04-22_Doku_Lustnau-Sued_fin.pdf
 Zanderroth (u. å.) Ze05
<https://www.zanderroth.de/de/projekte/ze05/1789>. [2025-08-01]

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU kan publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver i sådana fall godkänna publiceringen. I samband med att du godkänner publicering kommer SLU även att behandla dina personuppgifter (namn) för att göra arbetet sökbart på internet. Du kan närsomhelst återkalla ditt godkännande genom att kontakta biblioteket.

Även om du väljer att inte publicera arbetet eller återkallar ditt godkännande så kommer det arkiveras digitalt enligt arkivlagstiftningen.

Du hittar länkar till SLU:s publiceringsavtal och SLU:s behandling av personuppgifter och dina rättigheter på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>

☒ JA, jag, Love Hydmark har läst och godkänner avtalet för publicering samt den personuppgiftsbehandling som sker i samband med detta.